

B
63

Zemgales lauksaimniecības Centralbeedribas izdevums

Mūsu senču lauksaimniecība

(pēc latvju daiņām)

Agronoms Janis Mazversits

*****

Valtera un Rapas akciju sabiedrības ģenerālkomisijā

JELGAVĀ, 1924. g.

Latviešu Lauksaimnieku Ekonomiskās Sabiedrības drukatavā

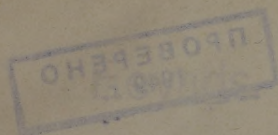

B
63

B

Agronoms Janis Mazversits

Mūsu senču lauksaimniecība

(Pēc latvju daiņām)

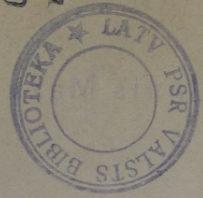
Zemgales Lauksaimniecības Centralbeedribas izdevums

80.

56

a

Latv. PSR Valsts Biblioteka
Inv. 57-8.457

ПРОВЕРЕНО
1949 г.

Mūsai senā
lauksaimniecība

Latv. Lauksaimn. Ekonom. S-bas
speestuve Jelgavā, Katoļu eelā 44.

Zemle un Lauksaimniecības Ģeogrāfiskā Institūta izdevums

Eevads.

Kādā stāvoklī atradās lauksaimniecība pee senajiem latveešiem tajos laikos, kad viņi bij vēl paši savas zemes kungi un dzīves noteiceji, t. i. tajos laikos, kad Latvija bija brīva un no svešeneekem nenomākta, par to mums sveštauteešu vēsturneeeki nav atstājuši tikpat kā nekādu ziņu. Vācu vēsturneeeki parasti attēlo senos Latvijas eedzīvotajus par mežoņeem lidzigeem, nekultureleem ļaudīm, kuņeem neka laba nav bijis. Tas pa daļai izskaidrojams ar viņu tendenci attēlot šeejeenes apstākļus tādās krāsās, lai eebrucejeem vāceešeeem peenāktos gods un slava kā kulturas nesejeem. Bet vairak izskaidrojama šī parādība būs ar to, ka eebruceji vāceeši bij paši uz zemakas lauksaimniecības attistības pakāpes, nekā veetejee Latvijas eedzīvotaji un nesaprata veetejo lauksaimniecības kulturu. Eebruceji bij mūsu senčeem stipri preekšā viltībā, apbruņojumā, kaņa mākslā, caur ko viņeem izdevās mūsu senčus nomākt, eekalt vērdzības važās; reizā ar to gāja pēdejo kultura pazušanā.

Mūsu agrakee vērdzinataji un apspeedeji ar leelu rūpību par to gādaja, lai latveešos eeaudzinatu tādus eeskatus, ka latveešeeem nekad nav bijis ne savas kulturas, ne patstāvības, lai tee apmecerinatos ar to, ka viņi var būt labi, padevigi kalpi saveem kakla kungeem, ka tee pastāvīgi bijuši zemakas šķiras ļaudis, kuņeem japārteek no savu kungu žēlastības un labvēlības. Mūsu agrakās skolās nedabujām neveena vārda dzirdet ne par mūsu senču patstāvību, ne kulturu. Sevišķi par pēdejo nebij ko runāt pee mūsu senčeem, kuņi dzivojuši mūžu mežos, bijuši mežoņu, paganu tauta, kuņa no kulturas nebij neka zinajuse. Viss tas, ko latveeši no kulturas redz un ir panākuši, ir nācis no vācu žēlastības un humanās milestības uz to „milo latvešu tautu“, kamdēļ mēs esot

mūžīgu pateicību parādā mūsu „labdaņēem“ — vācēšēem. Tikai melnās, aklās nepateicības labad, latveeši neatzīstot savu „kungu“ leelos nopelnus. Tādas bij tās gudribas, ar kuņām mūs vācēši devīgi apveltīja.

Vācēši ir pratuši audzinašanu tā nostādīt, ka tagadejeem vācēšēem neēt nemaz citadas domas galvā, ka viņu preekšgājeji ir latveešēem kulturas gaismu rādījuši, izveduši mūsu cenčus no pagānisma un mežonības, ka Latvijā līdz vācu eebrukšanai ir bijuši tikai mūža meži un kulturas nekādas.

Ja jūs vāceetim, ari tam inteligentakajam, saciseet, ka 700 g. atpakaļ ir Latvijā eebrukuse mežonīga tauta un nomākuse meerīgu kulturas tautu, kā ari viņas kulturu, tad viņš pavīpsnās un apzīmēs jūs par aprobežotu latveešu šovinistu. Tiktāl ir vācēši ar savu veenpusīgu skolu un audzinašanu, kā ari savu aprobežotību nokļuvuši. Mums tas no maza svara, kā mūsu agrakee kakla kungī par šo jautajumu domā; lai viņi paleek pee savas eedomības un veentesības, nav ari mūsu peenākums viņus no šim slimībām izārstet.

Bet pārejai kulturelai pasaulei ir mums gan jaatklāj pateesiba par senās Latvijas un viņas tautas kulturas stāvokli. Protams, tas mums pašēem jadara, jasameklē tee peerādījumi, kuņi leecina par mūsu senču kulturas stāvokli. Mēs nedrīkstam gaidīt, lai nāk no āreenes kādi pētneeki un rakņajas par senatnes peerādījumu atlikumeem, lai varetu nākt pee slēguma par toreizejo laiku stāvokli un apstākļēem.

Mans nolūks ir šajā darbā censtees attēlot mūsu senču lauksaimneecības kulturas stāvokli.

Taisni vēsturīgu ziņu par senlatveešu lauksaimneecības kulturas stāvokli tikpat kā nekādu nav. Tacits savā „Germania“ saka, ka aistēši (t. i. austrumneeki: latveeši, prūši, leiši) ir: „čaklaki, rūpigaki zemkopībā, nekā germaņi“. Ši leeciba nodota apmēram 100 gadu pēc Kristus dzimšanas. Greeķis Pitejs (4. gadu simtenī preekš Kristus) savā ceļojuma aprakstā attēlo zeemeļneeku rījas ēku, kuņā žāvejoj labību preekš kulšanas. Tā ka latveešu vārds „rīja“ ir īpatnejs un nav patapinajums no citas kādas valodas, tad janāk pee slēguma, ka Piteja novērojums atteecas uz senajeem latveešēem. Tas apstākļis savukārt leecina, ka jau 400 gadus preekš Kristus ir bijuse pee mūsu senčeem attistīta laukkopība.

Kā peerādījums par laukkopības attistību sirmajā senatnē var

noderet arī mūsu etnografiskā un kuŗa muzeja ekspedīcijas izraktee septembra mēnesī 1922. gadā Sāruma pilskalnā (7 verstes no Cēsīm pee Vaives upītes) 5½ pēdu dziļumā, ogļu un pelnu slānī, pārogļojušees kveešu graudi. Šajā dziļumā beidzas bronsa un dzelzs laikmetu preekšmeti, sastopami podu gabali. Archeologi rēķina ka šee graudi tur gulejuši 2000 gadus. Kveešu graudi labi attīstīti. Tas ir leeciba, ka jau 2000 gadus atpakaļ pee mūsu senčeeem bijuse attīstīta laba kveešu kultura, tā tad augsta lauku kultura.

Uz filoloģisku pētījumu pamata ir aprādīts, ka somi ir dažu ko lauksaimneecībā (sevišķi lopkopībā) patapīnājuši no mūsu senčeeem. 1922. gada pavasarī Rīgā aprādīja kādā atklātā lekcijā zveedru archeologs Talgrens, ka senatnē somi stāvejuši kulturā zemaki par latveešeeem. Senatnes apstākļu apgaismošanas darbu lai turpīna filologi un archeologi uz savu pētījumu pamata. Es šīm jautajumam gribu peeeet klāt no citas puses.

Mums par leelu laimi ir atlicees veens bagats leeceneeks, kuŗš mums daudz ko pauž par mūsu ciltstēvu dzīvi, eerašām, atteecībām. Šīs leeceneeks ir mūsu bagatais da i ņ u krājums, kuŗam līdzīgu pee citām tautām grūti būs atrast. Mūsu laime ir gribeejuse dot mums diženu tautas dēlu, — mūsu balto krīvu krīvu Kr. Baro nu — kuŗš ar apbrīnojamu uzcītību, izturību un spējām ir šās dārgās tautas gara mantas vijis milzīgā kamolā un glābis no bojā eešanas. Šīs gara mantas pārgāja no māmiņas uz meitu un palikušās dzīvas daudzus gadusimteņus, par spīti visām nāvejošām vērdzības važām. Barona tēvs tās sakopoja un nodeva mums kā dzidru, neizsikstošu avotiņu, iz kuŗa plūst ziņas par mūsu senču preekeem un bēdām, eerašām, dzīvi.

Es šajā gadījumā gribu smeltees no ša dzidrā avotiņa aprādījumu par mūsu senču lauksaimneecību, lai varetu pēcteeem attēlot ainu par toreizejās lauksaimneecības stāvokli.

Lai nerastos šaubas par to, ka varbūt daiņas neattēlotu senatnes apstākļus, bet runatu varbūt veenīgi par pēdejeem, jaunakeem laikeem, tad še aizrādīšu, ka mūsu tautas daiņas, ar maz izņēmumeem, radušās pirms XVI. gadusimteņa. Ar XVI. gadusimteni latveeši nāca vāceešu galīgā vērdzībā, tā ka tad nobeidzas tautas dzeesmu zeedu laikmets. Tas maz ko nozīmē, ka dažā labā tautas dzeesmā sastopams kāds vārds, kuŗš norādītu uz jaunakeem laikeem, jo vārdi vareja grozītees, eezogotees jauneem nosauku-

meem (sakarā ar radušamees apstākļiem), bet galvenā doma, saturs palikuši vece. Pee tam veegli peņemams, ka daža laba senaka tautas dzeesma, kuŗa attēlotu sikaki senakos apstākļus, ir gājuse pazušānā. Bet tas nemazina atlikušo tautas dzeesmu nozīmi, viņu attēlošanas vērtību.

Leelu vecumu uzrāda, pēc prof. Pogodina domām, tās daiņas, kuŗās mineti senee naudas gabali: vērđiņi, dālderī, markas; un pēc prof. Šmita domām, tās, kuŗās ir runa par zobenu, šķelteem galdeem un citām senām leetām. „Zaļee zobentiņi“ atgāđino senu seno bronsa laikmetu, kad dzelzs vēl nebij pazīstama.

Kad vāceešu vara Latvijā galīgi nodibinajās, tad mūsu senčeeem aizleedza zobenu nēsat. Tā tad tās daiņas, kuŗās ir runa par zobentiņu, peešeem un stalteem kumeliņeem, ir cēlušās tajos laikos, kad latveeši bij vēl brīvi un neapspeesti.

Prof. Subatijs izsaka domas, ka par mūsu tautas daiņu leelo vecumu dod leecibu papildu vokals (ta sauktā „lāpamā zilbe“) vārdu galotnēs, ka peem.: Pa vārteem izjājot, zveedza bēri kumeliņi. — Tautas dēlis, tautas dēlis, seglo manu kumeliņu.

Tā tad, spreežot pēc mineto zinību vīru atzinumeem, varam ar pilnu teesību uzlūkot mūsu daiņās izteiktās domas un attēlojumus par vēsturīgi pateeseem, kuŗos atspoguļojas mūsu senču lauksaimneecibas stāvoklis. Šajā ceļā ir mums eespējams savākt tās ziņas par seno latveešu lauksaimneecibas kulturu, kuŗas vēsture mums nav atstājuse, vaj ari atstājuse nepareizā apgaismojumā.

Visu lauksaimneecibu dališu divās nozarēs: l a u k k o p i b ā un l o p k o p i b ā, kuŗas atsevišķi aplūkosim.

Laukkopiba.

Laukkopībā pelna sevišķu eevēribu tas apstākļis, ka pee mūsu senčeeem ir bijis ā b o l i ņ š sastopams kā kulturas augs — d r u v ā.

Rīmju kronikā, pantos 6702—6708, kuņos aprakstīta zemes dališana starp ordeni un bīskapeem, sacīts: kad zemi daliņa, tad to visu ar gudru ziņu grāmatās norakstīja, kur aug viršņi, vaj ā b o l i ņ š, kur tūrūmi, mežs, vaj ezers; no ta nekas Igauņu zemē nav palicis, kas nebūtu norakstīts.

Rīmju kronika uzrakstīta ap 1260. g.

No šām ziņām gan nevar teeši apgalvot, ka te būtu ruņa par āboliņu kā kulturas augu, t. i. ka būtu domāti ar āboliņu ap s ē t i lauki. Bet tikdaudz ir nepārprotami, ka še ir ruņa par leelakeem laukumeem, kuņi apauguši ar āboliņu. Zīmīgi ir tas, ka pee zemes dališanas atsevišķi eevēro āboliņu, blakus mežeem un tūrumeem. Tamdēļ gan peeņemams, ka āboliņu sevišķi eevēroja, viņam bij izcilus nozīme, tas bij beeži sastopams, aizņēma leelus laukumus, kas citadi nevareja rastees, ja tas nebūtu īpaši kultivets.

Sarkanais āboliņš, kā savvaļas augs ir sastopams Eiropā, Alžirā, Mazazijā, Turkestanā, Sibirijā; — Amerikā un Australijā tas eevests. Par āboliņu, kā kulturas augu, ir ruņa tikai sākot ar XV. un XVI. gadu simtņeeem Italijā un Spanijā. No Spanijas tas XVI. g. s. pārgājis uz Brabantu un Flandriju. No pēdejās tas 1645. gadā pāreēt uz Angliju un 1651. gadā še eeed Norfolkā un Sufolkā Flandrijas augu sekas ar baribas augu audzinašanu. Vācijā izplatās āboliņa kultūra plašakos apmēros XVIII. gadu simtņā pēdejā trešdaļā. Tajā pašā laikā, drīzumā pēc tam, to eeed

ari Kreevijā, vispirms ap Maskavu. Kurzemē noteek pirmee āboliņa audzinašanas mēģinājumi XIX. g. s. sākumā, bet bez redzameem panākumeem. Tikai ar XIX. g. s. pusi sākas plašākos apmēros āboliņa kultūra — druvā. Vāceši tad nu ari uz ta pamata stāstīja, ka viņi eveduši pirmee mūsu dzimtenē šo svarīgo druvas augu.

Bet ko tad saka par āboliņu mūsu daiņās?

Vispārīgi jasaka, ka nav otra tāda lauksaimnecības auga, kuŗš būtu tik beeži minets daiņās, kā āboliņš. Beeži ir ruņa par rudzeem, meežeem, auzām un citām labībām, bet ne tik beeži un tādos daudzumos variantu, kā par āboliņu. Ja peeņemtum, ka mūsu senči āboliņu pazinuši veenigi kā savvaļas, bet ne kulturas augu, tad būtu pavisam neizprotami, kamdēļ tas tik beeži minets.

Tas dabā nav beežaki sastopams, nekā citi savvaļas augi, nav spilgtaks, skaistaks par citeem savvaļas augeem; par pēdejeem daiņas ceeš klusu, bet par āboliņu ļoti beeži, dažādās variacijās runā. Ka āboliņš bijis plaši izplatits pa Latviju, leecina tas, ka viņam ir dažados apvidos dažadi nosaukumi. Mēs sastopam daiņās runajam par āboliņu, ābolu, ābulu, amolu, dāboliņu un dābolu. Daiņās ir ruņa par sarkano, balto un dzelteno āboliņu. Visbeežak ir ruņa vispār par āboliņu, peekam, cik vērojams, ir domats sarkanais āboliņš. Deezgan beeži ir minets baltābols. Peeņemams, ka tajās veetās, kur nav domats sarkanais āboliņš, ir minets viņa teešais nosaukums — baltais āboliņš. Nereti sastopam daiņās aizrādījumus par „baltābola kalniņu“, kur, acim redzot, domats savvaļas baltais āboliņš jo eekalnitēs tas beeži sastopams kā savvaļas augs. Par dzelteno āboliņu ir reti aizrādits.

Aplūkosiim tagad dažas no tām tautas dzeesmām, kur ir ruņa par āboliņu.

№ 56., variants h:

Puiši dzēra krodziņā

Kumeliņi ābolā;

Puiši jāja dzeedadami,

Kumeliņi dancodami.

№ 741.,

Ko mēs gani dzeedasim

Gārda peena paēduši?

Govis, vērši ābulā,

Ganu meitas tautiņās.

№ 1410.,

Tekam leeli, tekam mazi
Māte sauca launagā;
Laižam vēršus needrajā
Kumeliņus ābolā.

Šī pēdejā daiņa ir bijuse ļoti izplatīta pēe mūsu senčēem, jo ta eesūtita no dažādeem Latvijas apvideem, pavisam 26 dažādos variantos.

No šēem peemēreem ir redzams, ka šē eet ruņa par kumeliņu un govju ganišanu āboliņā, kas jasaprot āboliņa laukā.

Varetu celt eebildumus, ka sacitais zīmetos uz pļavām, kuņās vairak āboliņa savā vaļā audzis, jo pļavās ir pateesi sastopamas veetas, eekalnitēs, kuņās labi daudz savvaļas (pļavu) āboliņa. Šāds eebildums tiktāl pareizs, ka pļavās, daudz veetās, sastopama laba daļa savvaļas āboliņa, kuņš šē gadu no gada pats izsējas un tā turpina savu augsanu. Šo varam novērot savās dabīgās pļavās pudurišos, bet ka mēs varetum sastapt leelus gabalus, vaj pat veselas pļavas ar savvaļas āboliņu apaugušas, to nevarām sacīt. Pļavu āboliņš ir gan beeži sastopams maisijumā (ap 10 vaj arī vairak procentu), ar citeem pļavu augeem (smilgām, skarenēm u. c.), bet nav tādā pārsvarā, ka varetu runat par āboliņu. Būtu aplami peeņemt, ka minetajos peemēros būtu domatas tādas pļavas, kuņās augu starpā peemaisits parastais āboliņu augu daudzums, vaj arī būtu domati tādi atsevišķi āboliņa puduriši, kuņi veetumis pļavā pateesi sastopami; tad būtu sacīts ka minetee lopi ir ganijušees pļavā.

Gribetos peebilst pēe daiņas „puiši dzēra krodziņā, kumeliņi ābolā“, — ka šē ir ruņa par puišēem, kuņi uzsēdušees saveem kumeļēem mugurā un aizjājuši uz krodziņu padziņotees. Kad viņi to darija, tad teem gan nenāca prātā meklet kautkur aiz meža pļavu, kuņā atrodami puduriši āboliņa, lai tur eelaidu savus kumeļus, bet, acim redzot, tee eelaiduši savus kumeļus krodzineeka āboliņa laukā, ko krodzineeks teem arī neleedza, lai veesi ilgaki pakavetos pēe meestiņa.

Kā tāļaks peerādijums tam, ka pēe mūsu senčēem āboliņš bijis kā veenkopus augs, bet ne šur tur izkaisits pļavā, var noderet daiņu № 775.

Kas pa zirgu tek pa ceļu
Neēd auzu, ne dābola;
Kas par vīru sēd aiz galda,
Nedzeņ alus, nerunaja.

Variantā sacīts: „neēd auzu, ne ābula“.

Šajā daiņā ir runa par ceļa vīru, kuŗš brauc kautkur uz attā-laku veetu, paņēmis līdzī zirgam ēdamo: auzas un āboliņu. Ja te nebūtu ruņa par tīru āboliņu, bet par pļavu seenu, kuŗā pee-maisits klāt daļa āboliņa, tad būtu sacīts, ka seens paņemts līdzī. Japeezīmē, ka savvaļus āboliņš parastajā seena pļaujāmā laikā jau beeži veen nokaltis (viņam jasteidzas nogatavotees un sēklas izkaisit nākošam gadam), tā ka tas seenā maz redzams. Tamdēļ še nevarētu ruņa būt par tādu (pļavu) seenu, kuŗā pārsvarā ir āboliņš.

To pašu aprāda arī daiņu 3480, variants 2:

Dzer, bāliņi, ej gulet,
Es barošu kumeliņu;
Auzas bērū silitē,
A moliņu redelēs.

Vaj arī daiņu 13303:

Ej māsiņa tautiņās,
Es nevaru ko darit,
Man rociņa peekususe
Zobentiņu vicinot;
Eeved manu kumeliņu
Treju staļļu dibenā,
Ber auziņas silitē
Sveež ābolu redelēs.

Tamlīdzīgu daiņu, kuŗās ir ruņa par āboliņa likšanu redelēs, ir vairak. Te varetu āboliņš būt kaltets (kā seens), vaj arī zaļā veidā (kā zaļbarība).

Ka āboliņš ir ticis eenests stallī arī svaigā veidā, tas redzams no daiņas 1146, var. 1:

Dzeedadama māmuliņa
Par paġalmu pārteceja.
Kā tai bija nedzeedat,
Divi preeki atraduse:
Stallī jaunu kumeliņu
Apakš zaļa āboliņa;
Pirtī jaunu arajiņu
Apakš bērza lapiņām.

Saimneeks gaidijis no ķēves kumeļu, eelicis to stallī, sapļāvis

labu sēku — zaļu āboliņu — un evedis stalli; zem šī māmi-
liņa no rīta atron jaunu kumeliņu.

Leekas, ka senee latveeši — lauksaimneeki ir uzlūkojuši, ka
ķēvju izdevīga atnešanās ir atkarībā no āboliņa, ka labu kumeļu
peedzimšana stāv sakarā ar āboliņu. Tas vērojams no daiņas
1149, var. 3:

Kur tee dzima stipri vīri
Kur labee kumeliņi?
Pirti dzima stipri vīri
Zem bērziņa lapiņām,
Stallī labi kumeliņi
Zem zaļā āboliņa.

Šādas eedomas vareja rastees caur to, ka āboliņš bijis pee se-
najeem latveešeeem eeceenita, spēcīga zirgu bariba. Nav ko bri-
netees, ka zirgu turetajs eedomajees, ka tas ir labi, ja jaunpee-
dzimušais kumeļš nāk uz āboliņa sēka, vaj arī apsegts ar no-
pļautu (zaļo) āboliņu.

Senee latveeši uzlūkojuši āboliņu it īpaši kā zirgu baribu;
šeeem viņš vairak taupits, citeem māju lopeem to retaki pasneedz.

Kā teešs norādijums par to, ka daiņās nav ruņa par savvaļas
āboliņu pļavās, var noderet daiņa 27993:

Gaļām gāju sila malu
Āboliņu dēstidams,
Es domaju sila zemi
Par āriņu padarit.

Te nevar būt šaubu, ka šī daiņa aprāda āboliņa sēšanu tādā
zemē (silā), kur viņš līdz šim nebij audzis. Tauteets caur šo
grib pārvērst savu sila zemi — par derīgu druvu (āriņu). Viss
tas norāda, ka senajeem latveešeeem ir bijuši eekrājušees novēro-
jumi, ka āboliņš padara mazražīgu zemi par kulturas spējīgu, ra-
žīgu parastajeem lauku augeem. Šī daiņa aprāda arī to, ka āboliņš
ir sēts druvā, peekopts kā druvas (kulturas) augs.

Daiņās ir sastopami arī aprādijumi, kur ir ruņa par lauka
āboliņu. Daiņa 28992 to mums aprāda:

Ēdat govīs purva zāli,
Lai stāv lauka āboliņš,
Lai stāv lauka āboliņš,
Bērajam kumeļam.

Tō pašu saka ari daiņa 28623:

Es sagrābu bāliņam
Divas kaudzes baltābola,
Vēl būt trešo sagrābuse,
Tautas vaļas vairs nedeva

Še nevar ruņa būt par savvaļas balto āboliņu, kuŗš pļavās šur tur izkaisīts. Vēl skaidrak to izsaka daiņa 28693:

Pļaujāt seenu, kam vajaga,
Man seeniņa nevajaga;
Man peepļāva tautu dēls
Tiru baltu āboliņu.

Variantos sacīts: sarkanā āboliņa. Variantu šai daiņai ir vairak (pavisam 13).

Ši daiņa nepārprotami aprāda, ka še ir runa par lauku āboliņu; man „seeniņa“ nevajaga, — pļavu nav vajadzīgs, jo āboliņa (uz lauka) ir peeteekoši.

Ka āboliņš nav domāts ka pļavu augs, kuŗš seenā sastopams, redzams no daiņas 28630:

Grābjeet seenu, bāleliņi
Veetejat ābuliņu,
Neēd manis kumeliņis
Neveetetu ābuliņu.

Tapat no daiņas 12058:

Maza, maza meitiņa
Bet jau leela gudrenece:
Trenca tautu kumeliņus
Pār ābola līdumiņu.

Līdumu līda, lai sagatavotu to druvai, labības sēšanai; to dedzināja, lai atveeģlotu druvas sagatavošanu. Pēc zinameem gadeem apstāja ar labības sēšanu un eesēja āboliņu. Šajā veetā, acim redzot, ir domāta tāda druva — „ābola līdumiņš“, bet nevis kāda pļava vaj atmata, kuŗā būtu ruņa par savvaļus pļavu āboliņu.

Ka tāļaks aprādijums tam, ka mūsu senčēem ir bijuši āboliņa lauki, var noderēt ari daiņa 29569:

Māte mani ganos raida.
Es ganit nemāceju,
Noganiju griķu druvu
Baltābolu dēvedama.

Griķi ir druvu augs. Ja nu noganija griķu druvu, domadama

to par balto āboliņu, tad arī vajadzēja būt druvā baltā āboliņa laukam.

Pee āboliņa pļaušanas ir pat talkas bijušas, kā tas redzams no daiņas 28412, var. 6:

Talkot veen i talkoja
Mani balti bāleliņi:
Talkā pļāva rudzus, meežus,
Talkā zaļu dāboliņu.

Citās, šai daiņai radniecīgās ir ruņa par talkām pee rudzu, meežu pļaušanas, mēslu vešanas, linu plūkšanas, apiņu šķiššanas, bet par seena pļaušanas talkām nav ruņas. Tas norāda arī, ka šie ir darišanas ar lauku augu, kuŗš prāvos apmēros audzinats.

Ņemot vērā visus šos daudzos aprādījumus, kuŗus vēl varetu papildināt ar citām daiņām, mēs varam nākt pee neapstrīdama slēguma, ka mūsu senči ir pazinuši āboliņu ka kulturas augu.

Retumis ir daiņās gan sastopami arī aprādījumi par āboliņu ka savvaļas augu, īpaši ceļa malas āboliņu. Peemēram daiņa 9065 (ar daudz varianteem):

Ceļa malas āboliņ
Eesim abi veenu veetu;
Tevi ļaudis kājām mina
Mani ņēma valodās.

Bet tas nebūt negroza agrako aprādījumu — āboliņa kā kulturas auga — patesību.

No šiem aprādījumeem redzams, ka atteecībā uz āboliņa kulturu (runājot par āboliņu kā kulturas augu), agronomijas vēsturē jāenes leels pārlabojums. Viņa kulturas pirmsākums nav meklejams Itālijā un Spanijā, kur to sāka kultivēt XV. un XVI. g. simtenī. Āboliņa kultūra ir tad jau bijuse pazīstama pee senajeem latveešiem. Viņa tikai pēc tam, kad vāceeši nomāca mūsu senčus, gājuse pazušānā; šee „kulturas neseji“ — nepazīdami un nesaprasdami āboliņa kulturas nozīmi lop- un laukkopībā, ir viņa kulturu iznīcinājuši, reizā ar mūsu pārejo kulturu. —

Āboliņš, kā zinams, nav veengadejs augs. Tas nevarēja būt mūsu senčiem nepazīstams. Tamdēļ arī nav domājams, ka senč, būtu āboliņu audzinājuši savās druvās tikai veenu gadu.

Ka viņi āboliņu turejuši savās druvās vairakus gadus no veetas, to redzam apstiprinātu dažādās daiņās.

Daiņās ir ruņa par āboliņa vecaini. Vecaine ir tas pats kas papuve. Dažuveet papuve daiņās apzīmēta arī par dzedzeedii bet tapat arī papuves nosaukums sastopams.

Daiņa 3148 saka:

Ai, vecā vecainite

Aug tev daiļis dāboliņš.

Ai, vecā māmuļite

Aug tev daiļas malejiņas.

Te ir ruņa par āboliņu labā stāvokli, ta tad tas būs pirmā vaj otrā gada āboliņa lauks. Bet kad to tura ilgakus gadus, āboliņš izzūd, laukā eeronas smilgas pārsvarā, vaj citi gramineji. Tādu stāvokli attēlo daiņu 3865 (ar daudz varianteem):

Dāboliņa vecainite

Smildziņami saaugusi;

Mani īstee bāleliņi

Svešineeki palikuši.

To pašu izsaka arī daiņa 8283.

Vaj atkal daiņa 4323:

Vairak smilgu vecainē (dzedzeedā)

Ne zaļā (baltā, sarkanā) āboliņa.

Veetumis sastopami aizrādījumi par āboliņa atmatu (atmatiņu); daiņa 16734:

Veegli tek tas pūriņš

Pār ābula atmatiņu.

Ka tas veegli netecēs

Veena zeķe pūriņā.

Atmata*) šē būs domata ta pate, kas āboliņa vecaine — t. i. vairakgadīgs āboliņa lauks.

*) Protams ka nevar noleegt, ka pee mūsu senčēem nebūtu bijušas sastopamas atmatas, kuŗas apaugušas ar savvaļas āboliņu. Tādi gadījumi ir peelaižami un eespējami. Ja atmatā ir peenēmīga zeme un viņa nav slapja, tad veegli ir eespējams, ka viņa eeaug stipri daudz savvaļas āboliņa.

Bet būtu aplami, ja mēs eedomatos, ka visas tās daiņas, kuŗas nupat aplūkojām, būtu atteecinamas tikai uz šādeem gadījumeem. Viņās attēlotee gadījumi ir citadas daŗas, kuŗi nav sakarā vedami ar atmatām. — Nav nekāda pamata peenemt, ka pee mūsu senčēem būtu bijis sastopams daudz atmatu. Viņu plašās lopkopības labad, teem bij mēslu deezgan, ar kuŗeem vareja savus laukus peeteekoši mēslot, ta ka nebij sevišķas vajadzības tos atlaist atmatās. Tamdēļ savvaļas āboliņa eespējamība nebūt nesatricina domu par āboliņu, kā kulturas augu.

Še, protams, nevar būt ruņa par parasto, kārtīgo papuvi. Pēdējā nevar eerastees ne savvaļas āboliņš, nedz arī ar „smildziņām saaugt“, jo tur gadu eepreekš bij sēta labiba (vasareja). Kad āboliņa lauks — āboliņa vecainite — vairs neizpildīja savu uzdevumu, tad to sagatavoja atkal labibai, kā tas redzams no daiņas 3147:

Ai vecā vecainite
Aug tevī rudzi, meeži.

Runajot par āboliņa vecaini, acim redzot, domats par vairakgadīgu āboliņa lauku, kuš ir leetots lopu ganibām, vaj arī viņu pļaujot seenā un izžāvejojot, vaj arī zaļbarībā izēdinot. Šādu āboliņa lauku turešana stāv labā saskaņā ar plašo lopkopību kāda pee senčēem bij sastopama. Par lopu bagatību runā daiņa 5001

Kalabad es nevaru
Caur bajara sētu eet?
Pate dzinu simtu govu,
Brālīts simtu kumeliņu;
Miļā Māra pakaļ dzina
Simtu baltu avetiņu.

Tā ka mūsu senči eveduši druvā — augu sekā — āboliņu, tad pee viņeem nebūs bijuse arī tīrā graudkopība, pēc pazīstamās triju lauku sistēmas, bet gan ganību saimnecības sistēma, pee kuņas dažus gadus lauks ir atstāts zem āboliņa un ganībās pēc divām, trim vaj vairak labībām. Tikai vēlāk, kad āboliņa kultūra izzuda, eevēsās triju lauku graudkopības sistēma, kuņa palika līdz pagājušā gadusimteņa otrai pusei. —

Bez šās āboliņa — zaļās papuves, bijuse arī parastā Jāņu (cūku) papuve, kuņa, kā zinams, līdz mēslu vešanas laikam aizaug nezālēm.

Daiņa 28126:

Zeedi zeedi papuvite
Dzelteneem zeediņeem,
Apars tevi arajiņi
Melnajām velenām.

Ka papuves labai apstrādašanai senči peešķīruši leelu nozīmi, redzams no daiņas 28067:

Nezaļo papuvite,
Tev zaļot nedereja,
Lai zaļo rudzi, meeži,
Teem zaļot peedereja.

Variants:

Nezaļo papuvīt,
Nepeeder zaļojot,
Lai zaļoja rudzu lauks
Tam peeder zaļam būt.

Šo aprādījumu eevērojot, varam līdz zinamam mēram peenemt, ka bijuse toreiz ari melnā papuve sastopama, kuņas pamatprasība ir zemi pastāvīgi apstrādat, lai ta būtu melna, „nezaļotu“. Savā ziņā apstiprina melnās papuves eespējamību daiņa 11892:

Kalpiņš ara melnu zemi
Grib saimneeka meitu ņemt,
Ar, kalpiņ, pura malu,
Ņem kalpiņa ligaviņu.

Te nav jasaprot ka „melnu zemi“ — būtu domata vispār aļamā zeme, kuņai ir melna krāsa, jo purva zemei — uz kuņu te aprādīts — ir tumšaka (melnaka) krāsa, nekā parastai aļamai zemei. Te, acim redzot, domata jau sastrādāta zeme, kāda sastopama melnajā papuvē.

Negribu ceeši apgalvot, ka pee mūsu senčeeem būtu bijuse sastopama melnā papuve. Šee aprādījumi, kuņus sastapu daiņās, nav tādi, ka varetu taisīt neapšaubamu slēgumu par melnās papuves turešanu laukkopībā. Bet līdz zinamam mēram no aprādītām daiņām ir šāds slēgums pamatots. Savā ziņā šo slēgumu pastiprina ari daiņa № 11971:

Kur jau laba papuvite
Tur jau labi rudzi būs.

jo melnā papuve ir ari tā labakā papuve. Tomēr negribu uzturet melnās papuves eespējamību par neapstrīdamu.

Pēdeajā daiņa apleecina ka tauteeši skaidri izpratuši papuves nozīmi.

Sevišķa vēriba bij peegreesta mēslošanai. Mēslu vešanas laiku uzskatija kā visai svarīgu darbu, kas atzīmets ar svētku nokrāsu.

Daiņa 28187:

Neveenam tāds godiņis
Kāds godiņis sūdiņam:
Cep maiziti, brūvē alu
Sūdu goda gaididami.

Zīmīgi ir pee tam, ka mēsli, izvesti ir ari tūliņ ārditi, bet

nav atstāti kaudzēs, kā tas vēl līdz šim dažā labā veetā noteek.
Tas redzams no daiņām

28184: Mūs brāliši sūdus veda
Drejateem ratiņeem,
Mēs māsiņas ārditajas
Sudrabiņa dakšiņām.

28185: Mūs brāliši sūdus veda
Cauņotām cepurēm
Mēs māsiņas ārditajas
Ziļoteem vaiņageem.

Ka mēsli tūliņ, pēc izvešanas ārditi, redzams no daiņas 28180:

Vai Deeviņ, ko darišu,
Nava sūdu, ko ārdit!
Manam sūdu mēzejam
Trīs kažoki mugurā!

Ta ir zobošanās par mēslu mēzeju, kuŗš savu darbu tik gausi dara, ka ārditajai peetrūkst darba.

Peņņemams, ka senči būs steigušees ari ar mēslu aparšanu pēc izārdišanas, ja jau tee steidzās ar viņu izārdišanu pēc izvešanas. Darba spēka — zirgu trūkuma teem nebija. Tas redzams no daiņas 28065, var. 8:

Šķeet maizit velt' nākam
Laba vīra klētiņā:
Līdz deeniņai nosvīduši
Peeci bēri kumeliņi.

Var. 10: Seši sirmi nosvīduši.

Zimigs pee tam ir ari aprādijums, ka tauteeši gājuši darbā agrā ritā:

Ik ritiņus preekš saulites
Sveedrus slauka kumeļam.

Tas, protams, nav atteecinams uz mēslu aparšanu veen, bet vispār uz zemes aršanu — sagatavošanu.

Par rūpīgu zemes apstrādašanu leecina daiņas:

27935: Aŗat, dēli, ecejat,
Aŗaŗat v ag u galus
Tā dzīvoja mans tētiņš
Tam bij maizes Deevs un gan.

13218: No velenas veen paziņu,
Kurš bij labais arajiņš;

No maizites veen pazinu,
Kuŗa laba cepejiņa.

Tapat daiņa 27961:

Dodeet man četri zirgi,
Četri labi ēceksniši,
Lai es braucu tīrumā
Veleniņu līdzinat.

Daiņa 11060:

Beezi aru līdumā
Lai var smalki saecet.

Pee tam lūkojās, lai nezāles kļūtu iznīdetas, kas panākams ar
ecešanu. Daiņa 28148:

Smeekla leeta, kauna leeta,
Smilga auga tīrumā,
Ta bāliņ, tava vaina,
Ka tu smalki necejei.

Kāda ir bijuse zemes, it īpaši papuves apstrādašanas gaita, par
to trūkst sīkaku aprādījumu. Bet ka ir peekopta vairakkārteja
aršana, tas vērojams no daiņas 11586:

Citi puīši rudzus sēja,
Man ciliņas neecetas.

Kautkādu nelabvēlīgu apstākļu labad pirmo arumu (cilas) tau-
teets nav paspējis noecet, bet citi jau zemi tiktāl sagatavojuši,
ka var sēt rudzus.

Pee zemes apstrādašanas ir peegreesta vēriba ari purvaju
izmantošanai, pee kam ta atstājuse labu eespaidu uz saimnecību
(ēgūts vairak auzu, zirgi labi uzbaŗoti).

Daiņa 29902:

Purvmališa arajam
Dancotaja kumeliņš,
Ka tam bija nedancot
Auziņām sabaŗots.

Līdzigas domas izsaka daiņas 29979 var. 1., 27933.

Aršanu senči uzlūkojuši par svarigako lauku darbu, šim uzde-
vumam leetoti labakee, spēcigakee (sirmee) zirgi un ari labaki
ēdinati. Daiņa 29947, no vairakeem apgabaleem un daŗeem va-
rianteem, saka:

Salīdzini daiņu 27915.
Sirmee zirgi man aŗami,
Pelekee ecejami;

Sirmeem devu tīrās auzas,
Pelekeem pelutiņas.

Kā aršanai leetoti tee labakee, spēcīgakee, labi turetee zirgi
to leecina, starp citām, ari sekošās daiņas:

29976: Zveedzin zveedza bāliņam

Aņamee kumeliņi;

Kungi vaļas veen neļāva

Darit leelu tirumiņu.

29977: Zveedzin zveedza bāliņam

Aņamee kumeliņi,

Ar auzām sabaŗoti

Ar smalko āboliņu.

Kā blakus apstrādātai zemei bijušas sastopamas ari atmatas,
tas redzams no daiņas 17002:

Koši zeed atmatiņa

Sikajās puķitēs.

Bet par atmatām ir maz aprādījumu, tā ka tās nav beeži bi-
ušas sastopamas. Druvas zeme ir kārtīgi apstrādāta, tā ka atmatā
atstāja tikai retos gadījumos, kad varbūt zeme bij mazvērtīga.
Druvu zeme ir turpretim paplašināta kļuvuse, mežu noleenot.
Beeži ir daiņās ruņa par līduma zemi, pee kam agrakee meži
ir dedzināti, tā ka to dara ari tagadejos laikos, kur mežu daudz.
Tas redzams no daiņas 29264:

Balta biju, melna tapu

Pa degām ganidama,

Kam bāliņi birzi lidi,

Kam padegas dedzināji?

Pee tam celmi nav kļuvuši izlausti, bet palikuši līdumā.

Daiņa 28817:

Kapēc alus nedzeŗati

Kapēc man nedodat?

Vaj vārpiņas nelasiju

Celmaiņā līdumā?

Līdumā sēja rudzus. Daiņa 28239:

Palīdziet man māsiņas

Rudzeem list lidumiņus

bet ari meežus. Daiņa 28225:

Kam tee meeži līdumā

Dzeltenām vārpiņām?

Daiņa 28245:

Rudzišam, meezišam
Tam palīdu lidumiņu;
Auziņai skariņai
Tai leelee tirumiņi.

Šai daiņai daudz variantu, kuņi izsaka to pašu. Bet ir arī 2 šai līdzīgas daiņas, kuņas lidumu nosaka preekš auzām, bet „leelo tirumu“ rudzišam un meezišam. Tomēr tās arī ir veenīgās, kuņas aprāda, ka lidumā sētas auzas. Vairakas citas daiņas aprāda, ka lidumā pa leelakai teesai sēti meezi. Ir ruņa arī par rācenišu lidumiņu (daiņa 11060) un kveešu sēšanu lidumā (daiņa 11910: Kas grib ēsti kveešu maizi, Lai liž elkšņu lidumiņu). —

Labibas audzinašana bijuse peekopta plašos apmēros. Tas redzams, starp citām, no daiņām:

27901: Ai, manu bāleliņ,
Tavu leelu rudzu lauku,
Maliņā stāvedama
Otras malas neredzeju.

27951: Bāliņ, tavi rudzu lauki
Viļņotees viļņojas.
Kalniņā stāvedama
Otras malas neredzeju.

Tapat daiņa 28406, ar daudz varianteem:

Ak tu manu bāleliņ,
Tavu leelu rudzu lauku!
Trīs deeniņas talka pļāva,
Vēl maliņas neredzeju.

No šīm daiņām vērojams, ka mūsu senčiem lauki nebij eekārtoti gaļās šņorēs (ka tas pee sādžu eekārtas sastopams), bet lauki bij noapaļoti savrūpu saimniecībās. To apleecina arī daiņas 5298. un 11050:

Apaļ' mana tēvu zeme,
Ka veens vaska ritentiņš.

Bet ka veetumis bijušas sastopamas arī „šņoru“ zemes, redzams no daiņas 9735:

Pārnovada puiseneem
Šņorēm zemes izmēritas.

Mūsu senči peegreezuši leelu vēribu arī labi tīrtai sēklai.
Daiņa 6607:

Vaj tee visi sēklas meeži,
Kas pret vēju izvētiti?

Viņeem labibas šķirojamo ašinu, protams, nav bijis. Viņi tīrija labibas graudus ar vēja līdzību — vētijot un metot. No šās daiņas redzams, ka vētišana veen tos neapmeerinajuse. Šās daiņas variantā sacīts: „Ne tee visi sēklas meeži...“ Tā tad vajadzīga labaka šķīrošana — varbūt ir bijuse savu sēklu izlase.

Lai labiba labaki izdotos, tad nezāles ir izravetas.

Daiņa 28206:

Usnes auga tīrumā
Man kauniņu daridamas;
Es usnites izraveju
Izvēteju saulītē.

Daiņa 28197:

Nepazinu ligaviņas
Auziņās ravejot:
Balta bija auzu skara
Balta mana ligaviņa.

Tapat ari meežus raveja (daiņa 11131), pupas (28203—05).

Ar linkopību senči nodarbojušees plašos apmēros.

Daiņa 28406, var. 1.

Ai bāliņ, ai bāliņ
Tavu leelu linu lauku!
Trīs deeniņas talkeem plūcu,
Otras malas neredzeju.

To pašu aprāda ari daiņa 28463, ar daudz varianteem.

Ņem bāliņ, bēru zirgu,
Apjāj talkas plūkumiņu
Vaj līdzenas sauļas plūca
Vaj šķeedriņas peelasija.

No šās daiņas redzams linu lauku plašums, bet tapat ari rūpība, lai darbu labi padaritu, lai linus nesabojātu.

Lini audzinati gaļi; daiņa 28270:

Ai lini, mani lini,
Manas pašas gaļumiņu,
Tur būs man smalki krekli,
Tur baltee paladziņi.

un smalki lini. Daiņa 10374:

Nedod, Deevs, leela vēja
Smalki lini tīrumā.

Linus raveja. Daiņa 28192:

Aja, manu bāleliņ,
Tavu leelu linu lauku
Trīs deeniņas saraveju
Otras malas neredzeju.

Linu ravešanai peegreesta leela vēriba; ja linus neravē, tad lini neizdodas apmeerinoši. Daiņa 28363:

Liniņam vainu devu
Tik nebija mana vaina,
Tik nebija mana vaina,
Ka liniņus neraveju.

Daiņas aprāda par linu sēšanu dažādās zemēs. Sila zemē lini slikti izdodas, bet labi mālu zemē (daiņa 28273). Labi izdodas arī celmaiņā licitī (daiņa 28390); mālainā kalniņā izaug īsi lini (daiņa 28398). Augu sekā tee labi izdodas „jaunā rudzu rugaiņā“ (daiņa 28386, 1).

Par linu apstrādašanu: mīstišanu, kulstišanu, paisišanu; tapat mērcešanu, balinašanu ir vairak aprādijumu daiņās. Vispār par lineem ir stipri daudz daiņu (daiņas 28259—28400); tāļak par talkām, jumi (28401—28559) jau sakopotas no daiņu kārtotāja un izdeveja. Bez tam vairak daiņu par lineem izkaisitu pa viseem daiņu sējumeem.

Šis leelais daiņu daudzums par lineem dod nepārprotamu leecibu par linkopibas plašumu un attistibu pee senajeem latveešiem. Varam peeņemt, ka augu sekā lineem bij eerādits vesels lauks. To var vērot arī no daiņas 31312:

Kundziņam treji svārki
Man trejadi tīrumiņi
Kur, kundziņ, treji svārki,
Ka no māna tīrumiņa?

Pee tam peeņemams, ka vārds „tīrumiņš“ apzīmē „lauku“, no kuņeem divi aizņemti ar labibām (zeemajeem un vasareju) un trešais ar lineem.

Labibu kūla ar spriguļeem un zirgeem. Daiņa 28795:

Apkūlām meežus, rudzus
Ar ozola vālitēm.
Auzuliši tee kuļami
Ar bēreem kumeļeem.

Kad labiba bij apkulta, svineja apkūlas, preekš kam nokava

dižo vepri (daiņa 28821) un bij alus pabrūvēts no „veceem meežem“. Daiņa 28796:

Apkūlām pabrūveju
Vecu meežu alutiņu;
Dzeņam brāļi, alutiņu,
Būs mūžam Deevs un gan
Vēl mums meežu apcirkniši
Triju dzelmju dziļumos.

No šās daiņas redzams, ka senčiem nav bijis labības trūkums, bet ta tureta arveenu bagatīgi krājumā. Tee ir būvejuši plašas klētis, kuņās vareja uzglabat daudz labības, lai varbūt, sliktakam gadam uznākot, viņas neaptrūktu uzturam un citām saimniecības vajadzībām. To starp citām apstiprina arī daiņas

28037: Līgo rudzu tīrumiņš
Deviņeem eelejeem;
Mans brālītis klēti cirta
Deviņeem apcirkņeem.

3421: Man bagati bāleliņi
Divas klētis rudzu, meežu.

(Variantā: Divas klētis tīru rudzu).

Tas protams bij iespējams pee plašas laukkopības, jo labību audzinašanu peekopa plašos apmēros.

Pa leelum leelai daļai labību mala māju, roku dzirnavās, kā tas redzams no daudzajām daiņām, kuņās ir ruņa par malejinām Šis uzdevums bij jaizpilda māju seeveetēm, vaj nu meitai, vaj arī jaunajai saimneecei. Bet bez tam bijušas sastopamas arī ūdens- un vēja dzirnavas, kā tas redzams no daiņas 14776

Nāc pee manis, tautu meita
Es tev' veegli maldanašu (maldinašu):
Ūdens dzirnas, rudzus malti,
Vēja dzirnas eesalam.

var. Vēja dzirnas rudzus mala,
Ūdens dzirnas eesaliņ'.

Tas leecina par labaku eekārtu, leelaku bagatību, jo visu lai bibu samalt rokas dzirnām ir leels darbs, kas pee plašakas saimniecības grūti veicams, pat nav labi iespējams.

Bez tam ir aprādīts arī par dzelžu dzirnavām. Daiņa 15224
Tauteets, mani precedams,
Solij dzelzu dzirnaviņas,
Pee tām dzelzu dzirnavām
Ved tērauda malejiņu.

Variants: Tauteets, mani precedams,
Solij dzelzu dzirnaviņas
Ja tev dzelzu dzirnaviņas
Ņem raudiņu malejiņu.

Ka redzams, ligaviņai dzelzu dzirnaviņas ir neparastas, ta peeraduse pee akmeņa dzirnavām.

No lauku augeem audzināja visvairak meežus, rudzus, auzas, griķus; samērā mazak aizrādīts par kveešem (pūšem), zirņeem, pupām, kaņepēm; pāris aizrādījumi ir arī par rāceņeem.

Labiba audzinata tirkulturā. Tikai par griķeem ir aizrādīts arī par audzinašanu mistrū, kā tas redzams no daiņas 11186 ar vairak var.)

Griķu mistra alu daru,
Eebūveeša meitu ņēmu;
Griķu mistra saldens alus,
Eebūveešam skaista meita.

Dažos variantos sacīts „griķu“ veetā — „driķu“.

Par pļavkopību senči, acim redzot, ir mazak rūpejušees nekā par laukkopību, kas izskaidrojams ar to, ka tee druvā audzināja āboliņu, pee kuņa kulturas bij eespējama plaša, intensīva lopkopība, arī bez plašākām pļavām. Bet gluži novārtā arī pļavas nav bijušas; ir šad un tad aizrādīts par liča pļavām, eeleju pļavām, par seena grābšanu. Seenu pa galvenai teesai uzlūko kā leellopu barību, īpaši jaunlopeem to uzskata par derīgu, ja tas ir labs, miksts. Pēdejeem eeteic seena atālu. Daiņa 16512:

Es peesaku tautiņām
Pļāuneet seenu atāliņu:
Jaunas veen man telites,
Atāliņa ēdejiņas

Lai eegūtu labu, smalku seenu, tad pat ir vairak reizas pļavas pļautas. Daiņa 8979:

Tris reiz pļāvu to pļaviņu,
Smalka seena gribedama;
Tris reiz pēlu to puisiti,
Sevim vīra taupidama.

Atteecībā uz lauksaimniecības eekārtu pee mūsu senčēem janāk pee slēdzeena, ka ir bijušas pee viņeem plašakas saimniecības, kuņās nav darbojees saimneeks ar savu ģimeni veen, bet darbineeku ir bijis prāvs skaits. Tas redzams no daiņas 28735:

Gaidi, gaidi saimenece,
Nu nāk tavi darba ļaudis,
Nāk araji, ecetaji,
Nāk seeniņa grābejiņi.

Variantā: Veri, māte, vaļa vārtus,
Pārnāk tavi darbeneeki:
Nāk araji, ecetaji
Nāk seeniņa plāvejiņi.

Še redzam, ka daudz darbu uz reizi ir darits: arts, ecets un seens plauts (grābts). Sādi darbi var sakrist reizā, papuvi kārtīgi apstrādājot un seena plaušanu nenovēlojot (sevišķi tad, ja plavas splauj vairak reizas). Ipaši vēl tad, ja saimniecība ir plašaka, ar plašakeem laukeem un plāvām. Šo darbeneeku daudzumu ar talkām izskaidrot nevar, jo talkām ir tikai veens, noteikts darbs (rudzu plaušana, mēslu vešana, linu plūkšana). Lauku darbeem vajadzīgais dzīvais inventars ir viņeem ari bijis, kā tas redzams no daudzām daiņām, kur ir ruņa par 5, 6 vaj pat 9 zirgeem.

Minetais prāvais zirgu skaits mums leecina, ka laukkopība bijuse nostādīta uz intensīveem pamateem. Ja tāda zirgu spēka nebūtu bijis, tad nevarētu runat par leeleem rudzu, linu laukeem, tapat ari par rūpīgu zemes apstrādašanu, kā to jau aprādīju.

Ņemot vēl vērā tos aizrādījumus, kuņi mums leecina par mēslošanas nozīmes izpratni un rūpību pee viņas izdarišanas, kā ari to, ka mūsu senčēem ir bijušas savrūpu (nevis sādžu) saimniecības, ar laukeem saimniecības galma apkaimē, mēs varam nākt pee noteikta slēguma: ka pee mūsu senčēem ir bijuse — preekš vāceešu eenākšanas — attistīta, intensīva laukkopība un plāvkopība. Laukkopību pacelt uz tādu attistības stāvokli ir pali-dzejuse āboliņa audzešana kā druvas augu, kuņš pavairojis saimniecībā slāpekli (uz gaisa slāpekļa rēķina) un paveicinājis lopkopības attistību plašos apmēros. Plašā lopkopība savukārt devuse leelakus daudzumus kūtsmēslu, kuņi pacēla lauku ražības spējas.

Tāds ir laukkopības stāvoklis pee mūsu senčēem, kādu viņu var attēlot pēc mūsu daiņām. Ka redzams, viņš ir uz tik augstas attistības pakāpes, ka tajos laikos viņš vareja noderet visām citām

754.8-16

kultūras tautām ja ne par preekšzīmi, tad katrā ziņā nebij par to zemaki stādams. —

Lopkopība.

Vispirms par **vispārejo lopkopību.**

Pee mūsu senčēem bijuši sastopami eedzemdešanas mācībā uzskati par eeskatišanos, ko modernā eedzemdešanas mācība uzlūko par māņēem. Loptuři ir tajos eeskatos, ka, ja vaislas lops pārošanās, vaj grūsnejibas laikā saņem kādu stipru, īpašu eespaidu, tad viņu sekas parādas pee nākošā pēcnāceja. Ši ticība par „eeskatišanos“ ir ļoti veca un sastopama pee senajām kultūras tautām, kā peem. senajeem greeķēem. Tas pats ari bij pee senajeem jūdeem. Par to teek bibelē minets. Pirmtēvs Jēkabs bij eelicis raibus puļķus silē, kur aitas dzirdija. Tajā veetā viņas ari beeži aplēkaja. Pee tam aitas eeskatijušās raibajos puļķos, vēlak dzemdeja daudz raibu jēru. Tas Jēkabam bij vajadzigs, jo viņam pēc tēva nosacijumeem peenācās raibās aitas.

Gluži tādu pat uzskatu par „eeskatišanos“ mēs sastopam ar pee mūsu senčēem. Te gan negrozas leetas ap jēreem, aitām, bet govim. Tas redzams no daiņas 29170:

Kas eelika raibus cimdus
Manā govu laidarā?
Miļā Māra eelikuse
Raibas govīs gribedama.

Variantā (no cita apgabāla):

Kas eesveeda raibu koku
Manā govu laidarā?
Miļā Laima to eesveeda
Raibu govu gribedama

Pēc seno latveešu ticības bij Māra (Mārša) un Laima saimniecību labais gars, kuŗš apgādaja saimneces ar govim. Tamdēļ ari taisni viņām peeraksta to, ka radušās ir raibās govīs.

Senās latveetes sagaidijušās visu svētību ar govīm no Māras (Māršas, Māršaliņas, Māršaviņas), ko aprāda daiņa 29162:

Ak tu govu Māršaviņa
Palidz' govu audzinat,

Simtu laist ganiņos,
Simtu laist naudiņā.

Citās līdzīgās daiņās ir Māršas veetā mineta Laima. Kādā citā, šai līdzīgai, daiņā sacīts:

Māriņ, govu glabataja
Palīdz govīs audzināt,
Vecas laist naudiņai
Jaunas seeti saitiņā.

Aprādījums: jaunās govīs seeti saitiņā pelna sevišķu eevēribu. Tas norāda mums, ka senči savas govīs ir kūtiis sējuši saitēs. Par tādu kārtību ir mūsu daiņās vairaki aprādījumi sastopami, tā še minetā daiņa nav veenīgā, kur eet ruņa par govu saitēs seešanu. Pee tādas eekārtas ir bijuse eespējama kārtīga, īpatneja govju ēdinašana. Kā pretstats te ir aizrādams uz vācu senako parašu govīs neseet kūtiis, bet laist tās svabadi apkārt staigat. Vēl nesen atpakaļ bij atrodami vācu lauksaimnecības literaturā aprādījumi par „Laufstall“, t. i. par kūti, kuņā govīs svabadi gājušas apkārt, ka peem. pee mums aitas. Ka pee tādas eekārtas nav domajama kārtīga, īpatneja govju ēdinašana, tas gluži saprotama leeta. Tikai vēlāk vāceeši ir eemācijušees no citām tautām, govīs pareizaki ēdināt, pēc kam viņeem ari izzuda minetais „Laufstall“. Pee mūsu senčeem šī gudriba jau sen bijuse sastopama, daudz agraki, nekā pee vāceešeem.

Atzīmejams būtu mūsu senču uzskats, ka vecas ķēves ir vērtīgas vaislas mātes, kādu sastopam ari pee modernajeem zirgkopjeem. To aprāda daiņa 29874:

Pārdod, tēvs, ko pārdod,
Vecās ķēves nepārdod:
Vecā ķēve atvedīs
Dancotaju kumeliņu.

Pee senajeem latveešeem redzams lopkopībā viscaur veselīgais virzeens audzešanā — izkopt lopu ražību: govīs un kazās — peendeivibu; zirgos — spēku un ātrumu („lāča spēku un vana-dziņa veeglumiņu“); aitās — daudz un mīkstas vilnas ražību. Pee zirgeem bez tam vēl japastrīpo ari skaistais izskats, ka peem. „rakstitām krēpitēm“, „zeltitām lāsītēm“, „ābulaiņu“ spalvu. Tee ir gluži tee paši audzešanas virzeeni, kuņus sastopam modernajā lopkopībā — pee labakeem lopu audzetajeem.

Salīdzinājuma labad aizrādišu, ka vācešiem, kuŗi labprāt visur izdaudzinajas par mūsu kulturas tēveem un kulturas nešejeem, — ar lopkopības raţības izkopšanu ne visai sen atpakaļ sāka eet no rokas. Vislabak raksturo vācešu lopkopības attīstības panākumus viņu pazīstamais, spārnotais izteiciens: „lopi ir nepecešams ļaunums“ (ein nothwendiges Uebel), kuŗu nedaudz gadu desmitus atpakaļ pastāvīgi dabuja dzirdet no lopkopības rakstneekiem un lektoreem, kuŗi mudinat mudināja lauksaimneekus, lai atgriezās no šī vecā lopturības paņēmeena, kur lopi bij saimniecības „nepecešamais ļaunums“. Domats bij tā, ka lopi ir jatur mēslu labad, bet paši ar saveem raţojumeem nekad neatmeta saimniecībai tikdaudz, ka viņi ar teem spētu atmaksatees.

Raksturīga ir preekš vācu lopkopības attīstības virzeena ta parādība, ka atteecīgi nesen atpakaļ, pag. gadusimtenā beigās, nāca klajā Vācijā kāda eevērojamaka lauksaimniecības zinību vīra (prof. A. Kraemera) pabeeza grāmata ar virsrakstu „skaistakais leellops“ (das schönste Rind). Ar to bij gribets pastrīpot, ka leellopos jaizkopj skaistums, tas janostāda pirmajā veetā. Par leellopu peendevību tika mazak domats. Tā tad ne visai sen atpakaļ redzam pee šās tautas vadošeem vīreem greizus uzskatus par lopkopības mērķeem un nozīmi. To paturot galvā, nav grūti eedomatees, ar kādeem uzskateem par lopkopības kulturu un lopkopības virzeeneem bijuši tee vācu vīri, kuŗi 700 gadus atpakaļ uzmācās mūsu meermiligajeem senčeem, pee kuŗeem lopkopības kultura bij uz eevērojamās attīstības pakāpes, kā tas redzams no daiņām. Tā tad te no kādas kulturas atnešanas runat ir — apgrēcība pret pateesību.

Ipatnejās lopkopības apskats.

Lai dabutu skaidraku eeskatu par seno latveešu lopkopības attīstības stāvokli, tad aplūkosim atsevišķi tās mājlopu šķiras kuŗas viņi savās saimniecībās turejuši.

Senee latveeši ir savās saimniecībās turejuši no sikajeem mājlopeem kazas, cūkas un aitas un no leelajeem govslopus un zirgus. Par viseem viņeem ir daudz un dažādās variacijās tautas dzeesmās ruņa, par veeneem mazak, par otreem vairak (sevišķi daudz par zirgeem). Visai maz ir aprādits par mājputneem, īstenībā esmu tikai par zosim un vistām dažus

aprādījumus atradis*), — tā ka putnkopība ir bijuse maz attīstīta, vaj arī bijuse maz eeceenita un maz īpatneja, ka viņa tik maz eespeedusēs tautas atmiņā, ka pa ilgajeem vērdzības gadeem izzuduse iz daiņām. Varetu arī būt, ka senee latveeši lauksaimneeki nav bijuši nekādi mājputnu draugi. Uz tādām domām mūdina pazīstamā parādība, ka mūsu tagadejee lauksaimneeki, gandrīz bez izņēmuma, ir mājputnu neceenitaji un tos uzlūko drīzak par saimneecibai kaitigeem, nekā derigeem. Tampretim par sika-jeem kustonišeem — bitēm daiņās ir daudz aizrādījumu.

Eesākšu ar sīko mājlopu apskatu.

Kazas. Mūsu senčeeem kazas bijušas prāvos daudzumos sastopami mājas lopi. Tas redzams no tam, ka tautas dzeesmās ir ruņa par kazu ganeem. To aprāda daiņa 29114, kuŗai ir daži varianti:

Citkārt bija labi laiki,
Kad es biju kazu gans:
Peenu ēdu, peenu dzēru
Peenā muti nomazgāju.

Vaj arī daiņa 29113:

Tu puisit, nezinē,
Kādas domas es domē:
Es domē tavus meežus
Ar kazām noganēt.

Pirmejai (29114) līdzīga ir citā apgabalā uzrakstīta ar šādu tekstu, daiņa 29109:

Man bij veena balta kaza
Ta man dēva pulka peenā:
Peenu ēdu, peenu dzēru,
Peenā muti nomazgāju.

Par to, ka kazas ir bijušas peenīgas, leecina neveen nupat minētā, bet arī citas, peem. daiņa 29108:

Man bij veena balta kažā,
Man bij sveesta Deevs in gan:

Sveestu metu kaudzītē,
Ar seereem atstuteju.

*) Par dažeem savvaļas sīkputniņeeem, ka lakstīgalu, ceelaviņu u. c. ir daudz vairak runats tautas dzeesmās.

No šās daiņas redzams, ka kazas peenu teeši veen — nepārstrādātu — senči nav patērejuši, bet no ta taisijuši arī sveestu un seeru. To pašu apstiprina veena cita daiņa 9667:

Es izslaucu baltu kazu,
Melnā kriju vācelē,
Seeru sēju, puišēem devu,
Lai tee mani izprecē.

No kazu ādām pagatavoja kažokus, kuŗi bijuši, cik vērojams, leelā ceenā. Daiņa 14740:

Kas tai kazu kažokā
Ka tik dārgi jamaksā?

Ar to ari būs izskaidrojama māmiņas meitas vēlešanās dabūt pūrā kaziņu, kuŗa lūdz (daiņa 16420):

Dod māmiņa, man gosniņu,
Dod kaziņu, avitiņu.

Cūkas. Plaši sastopami mājas lopī pee senajeem latveešēem ir bijušas cūkas. Par cūku daudzumu dod leecibu peem. daiņa 29124:

Kam tee leelī gani gana
Leela ceļa maliņā?
Peecas cūkas, seši vepri
Simtiņš mazu siventīņu.

To pašu leecina ari daiņa 29122, ar vairakeem varianteem dažados apvidos uzrakstīteem:

Gudra, gudra man galviņa,
Sadzen cūkas kūtiņā.
Jau bij gudra, vēl būt' gudra
Ķaut mācejse izskaitit.

Ka ari daiņa 29120:

Gaŗa, gaŗa rindiņa
Cūciņu tek;
Deevs dod citu gadu
Jo gaŗu rindu.

Pēc spalvas cūkās redzama leela dažadība. Viņas ir bijušas melnas, baltas, raibas, sirmas; bez tam mineta ari zila spalvas krāsa, ka tas redzams no daiņas 31273 (ņemtas iz A. Bielensteina manuskriptu krājuma — Büttners Nachlass; variants no pazīstamās daiņas „apseļoju melno kuili“)

Apsegloju zilu kuili,
Jāju kungu pagastā.
Nāc ārā tu, kundziņš,
Vaj tev tādis kumeliņis.

Cūka ir dažadi apzīmēta tautas mutē: cūciņ mana rakulite, rakuliņa, rakušiņa, rakšaviņa, rokulit, rakainite, rukainite. Tas norāda uz to, ka pee senčēem cūka ir bijuse eemiļots lopiņš, kuš teem noderejis saimneecibā un uzturam.

Cūkas ganija vasarā uz papuvi, rugajeem u. c. Daiņa 29121:

Gauži raud cūku meita,
Redz papuvi uzařam.
Neraud' gauži cūku meita,
Būs tev rudzu rugajiņš.

Cūkas laistas ari āboliņa laukā paganitees, kā tas redzams no daiņas 29145 (uzrakstītas Rezeknes apr. Bikovas pagastā)

Vacis tāvs sērmu bordu
Cyūkys gona obulā;
Pats guleja aiz kalņeņa
Cyūkus bordu škurynoja.

Citās daiņās, kušās ir ruņa par veco tēvu ka cūku ganu (uzrakstītas citos Latvijas novados), ir sacīts par ganišanu palejā, mauriņā, sila maliņā.

Cūkas preekš kaušanas bařoja ar labibu: meežeem un ruzeeem. Preekš kaušanas senči sacija (daiņa 29216):

Ej cūciņa, tu pee Deeva,
Runā gudri, aizgājuse;
Cik man bija meežu, rudzu,
Tik es tevi ēdināju.

Kādā citā, līdzīgā daiņā:

Kāda bija labibiņa
Tād' es tevi nobařoju.

Ka cūkas ir bijašas labi nobařotas, apaļas, tas redzams no daiņas 30011, 3:

Uz ta mana balta vepřa
Ūdens lāse nestāveja:
Es pats savas cūku durvis
Ik ritiņus virinaj'.

Šo labo nobařošanu tauteets izskaidro ar savu pašu kopšanu. Cūkas bařoja ari ar pupām, ozola zilēm un eeguva pee tam speķi (daiņa 2206, 4, 5, 8, 9, 10).

Daiņās ir aprādīts īpašs cūku kavejs „Tunnis“, kuņam bijuse
laņa taure mugurā. Daiņa 29219:

Tunnis gāja cūku kaut,

Vaņa taure mugurāi;

Ik cūciņa eekveecās

Ik uzpūta vaņa tauri.

Tunnis jeb Teniss, īstenībā, ir bijis cūku aizgādnis, patrons,
kušš tad arī peesaukts pee cūku kaušanas. Ari citeem mājlopeem
bij savi patroni: zirgeem — Ūsiņš; govīm — Māršaviņa; kazām
— Barbiņa; aitām — Annite; teļeem — Urbans. Šo uzdevums
bijis sargat mājas kustoņus no sērgām, vilkeem (Daiņa 29202).

Aitas. Par aitām sevišķi ir rūpejušās tauteetes, jo no viņu
vilnas ir austas villainites, cimdi, drēbes gabali. Aitas bijušas ar
melnu, baltu vaj peleku vilnu, kas redzams no daiņas 29079:

Dod, Deeviņi, miļā Māra,

Man trejadas avitiņas!

Mellu, baltu pūrā liku

Peleko mugurā.

Bijušas arī rudas, puspelekas, kas redzams no daiņas
29080:

Dzeedi, dzeedi, ganu meita,

Lai aug baltas avitiņas;

Ja tu labi nedzeedasi,

Tad augs rudas, puspelekas.

Bez tam bijušas baltas, ar pelekām kājām.

Daiņa 29064, 1

Augat man baltas aitas

Pelekām kājiņām;

Audiš' baltas villainites

Pelekām kantiņām (maliņām).

Aitām ir bijušas kuplas, leelas astes, kas redzams no
daiņas 29057:

Ai, meitiņas, ai, māsiņas

Glabajeet aveniņu!

Aveniņa ļipiņā

Peecas baltas vilnainites.

Tas ir jasaprot tā, ka aste bijuse tīk kupla, ka no viņas ir
vilnas peeticis peecām vilnainītēm. Jaatzīmē, ka šai daiņai ir
daudz variantu, uzrakstītu dažādos apvidos. Šo apstākli apstiprina
otra daiņa 29088:

Kupla mana aitiņa,
Pods mugurā,
Pods mugurā,
Puspods astē.

To pašu apstiprina arī sekošas daiņas (1317) variants:

Kūmām eedama trejadi ģērbos
Lai manai pādītei trejadas avis:
Strupause, gaŗause, sprogainite

variantā: sprogainas, villainas, gaŗastenes.

No visa ta redzams, ka starp aitām bijuse eevērojama tipu dažādība.

Vilna ir bijuse smalka, mīksta, derīga smalkeem vērpu-meem; daiņa 31927:

Aitiņ tavu mīkstu villu
Māmiņ smalku audejiņ!

un sīkām sprodziņām; daiņa 29068, 1:

Aitiņ mana sīksprodzite
Nelec mēļu dārziņāi;
Mēļu puķei sīva lapa
Kož tavāi kājiņā.

Aveņeem (teķeem) ir bijuse gaŗa vilna, kas atzīmets daiņā 29090:

Aveņam gaŗa vilna
Ta bij laba dziņpareem.

Senās latveetes peleku vilnu ir mazakā ceņņā turejušas; daiņas 29091 un 29092

Tev māsiņa, slihta laime
Tev pelekas avitiņas.

Vilainitēm parasti leetoja tikai baltu vilnu; melno — cimdeem, zeķēm; peleko — drēbēm, sagšām.

Aitas ganiņa uz labām ganībām. Daiņa 29081

Es ganiņu baltas aitas
Dižā meža maliņā.

Daiņa 29075:

Tevi gana miļā Māra
Baltābula kalniņā.

Zeemā deva seenu, vaj ābuliņu „deviņām lapiņām“ (daiņas 29072 un 29069).

Leellopi. Leellopu audzešana pee senajeem latveešeem bij peekopta plašos apmēros, plašakos nekā citu mājlopu audzešana. Par to aprāda vairakas daiņas. Peemēram daiņa 29179:

Miļā Māra govīs skaita
Vitolāi sēdedama,
Dod Māriņa man to govi
Kas no simtu atlikuse:
Melna govs, plati ragi
Ar baltaju muguriņu,
Ne ta zeemu stalli tilpa
Ne vasaru laidarā.

Šai daiņai vairak variantu. To pašu apleecina ari jau minētā daiņa 29162:

Ai tu govu Māršaviņa
Palīdz govu audzinat,
Simtu laist ganiņos,
Simtu laist naudiņā.

ka ari daiņa 2852:

Listeet leeti, labi leeti
Lai es augu laba leela;
Lai es teeku māmiņai
Simtu govu barotaja.

Tapat ir atrodami aprādījumi par jaunlopu turešanu plašos apmēros. Daiņa 28733 ar vairak varianteem no dažādeem apvideem:

Citu seenu pļautin pļāvu,
Citu metu kaudzītē;
Ligavai simts telišu
Man deviņi kumeliņi.

To pašu apleecina ari apstākļis, ka jaunlopi ir atsevišķi tureti, ganiti. Teem bijis atsevišķs gans, kas redzams no daiņas 29364:

Vaiju, vaiju, ceema gani,
Jūsu ilgu gulešanu!
Man telites paēdušas,
Ābolā sagulušas.

Pee tāda plaša leellopu skaita saimnecībā, tad ari veegli saprotams, ka pūrā līdzī devi meitai daudz govu. Daiņa 16791:

Nāc ārā, vīra māte,
Brīnees savu vedekliņu:
Seši šķirsti, seši tīņi,
Visi pilni audumiņu;
Vēl dzīs sešas raibas govīs
Pulka baltu aventiņu.

Pēdejā daiņā pelna eevēribu aprādijums, ka dzīs sešas raibas govīs, kas norāda uz to, ka atsevišķās saimniecībās ir bijuse peekopta izlase pēc spalvas un pee govu audzetajiem ir bijuse teeksme izaudzet veenmēriņus lopus, bet nevis dot vaļu gadijumu un svabadai apvaišļošanai lopu starpā.

Sevišķi vērtīgus aprādījumus varam sastapt vairak daiņās par peena lopu **ražību**. Govīs ir bijušas labas peena devejas. Daiņa 28897:

Atnāk mana raibalite
Par āriņu maurodama,
Pilns tesminis balta peena
Pilni ragi dāboliņa.

Tāļak daiņa 28904:

Gosniņ mana raibaļiņa
Kam tu māvi vakarā?
Meitas mani izdzinušas
Pusdeenā neslaukušas,
Pilni pupi peeretuši
Pilna tava siaucenite.

Vaj ari daiņa 28908:

Man bij veena balta gove,
Ta man deva pulka peena:
Ikdeeniņas seeru sēju
Ikdeeniņas sveestu kūlu.

Ari tautu meitas ir turejušas labas peena govīs leelā ceenā.
Daiņa 16421:

Dod, māmiņa, to gotiņu,
Kas vairak peena dod.
Es dzirdeju dēla māti
Kauseem peenu mērijot.

Variantos sacīts: garčeem, stopeem mērijot.

No nupat minētām daiņām redzams, ka govīs devušas neveen daudz peena, bet tas ari bijis bagats ar tauku daļām, jo citadi

gan nevaretu no veenas govš peena „ikdeeniņas sveestu kult“. Tādas govš bij eespējams izaudzet, ja peekopa atteecigo izlasi vaislas lopos pēc ražības. Par tādu izlasi teešu aprādijumu daiņās gan nevaram sastapt. Bet ka atteecībā uz spalvas krāsu ir peekopta izlase, par to nav pamata šaubitees. Pee senajeem latveešiem visvairak ceenā ir bijušas raibas spalvas govš. To starp citu aprāda daiņas, kuņās ir ruņa par Māru (Māršaviņu), kas eelikuse laidarā raibus cimduš, vaj raibus kokus, jo ta gribejuse raibas govš. Tā tad pats govu patrons ir sevišķi rūpejusees par raibām govim. Daiņās raibās govš ir apzīmetas par „raibulitēm“, „raibelitēm“, „raibaļiņām“. Ka tautu meitas ir vairak ceenijušas raibas govš, neka kādu citu spalvas krāsu, redzams no daiņas 28957:

Tev māmiņa, raibas govš,
Man bij visas dūmaļiņas;
Dod man veenu raibaļiņu
Došu divas dūmaļiņas.

„Raibaļiņas“ ir pee tautu meitām bijušas sevišķi eemiļotas; nereti viņas attēlotas ka dzīves nešķirama beedrene, pee kuņas grūtos dzīves brīžos atron savu bēdu remdešanu. Tas redzams no daiņas 16434:

Gotiņ, mana raibaļiņa,
Nāc man līdzī tautiņās;
Ja būs bārga dēlu māte,
Es pee tevis remdešos.

Tamdēļ ari nav ko brīnetees, ka tautu meitas, govš audzinot, ir raibaļas sevišķi lutinājušas, pee sevis peeradinājušas, tā ka tās eet viņām pakaļ. To aprāda daiņa 16475:

Mātes dotu zīmaļiņu
Sēju ratu pakaļā;
Mana paša raibaļiņa
Tek pakaļ idedama.

Raibumi pēc leeluma ir bijuši dažādi. Siki raibumi ir uzskatīti ka atsevišķa eezīme. Daiņā 16470, 2 sacīts:

Dod, māmiņa, man gotiņas
Siki raibas raibaļiņas,
Lai es varu tās pazīt
Leelajā pulciņā.

Daiņas pa leelakai daļai runats par raibām govim, neminot,

no kādām krāsām raibums cēlees. Tomēr ir arī veetas, kur raibums tuvāk aprādīts. Peem. daiņā 16472:

Šķir, māmiņ, man gosniņas,

Šķir baltām mugurām;

Tauteetim melli raibas,

Man baltām mugurām.

Redz, kur koši peedereja

Tautu dēlu laidarā.

Tapat ir minetas zili-raibas (daiņā 16471, variantā).

Atsevišķi ir nostādams tips ar baltām mugurām, kuŗš tomēr nav saistams kopā ar zinamu vispāreju spalvas krāsu. Meita saka mātei, lai atšķiŗ viņai to gosniņu, kuŗai balta muguriņa un to grib tamdēļ, lai caur to būtu veegli atšķiŗama no citām govīm. Viņa pee tam aizrāda, ka „tautām melnas, tautām raibas“, vaj atkal „tautām dulas (dumjas, dūmas), tautām melnas“, bet man būs ar „baltu muguriņu“. Tas būtu saprotams tā, ka spalvas pamata krāsa govij ir tāda pat, ka „tautām“, bet mugura ir balta. Līdzīgi ir uzskatamas govīs ar atsevišķeem balteem laukumeem peerē, par „zīmaļām“, par kuŗām ir atrodami aizrādijumi daiņās. Tautu meita saka, daiņā 16464:

Parādi, māmiņa,

Kur manas gotiņas:

Zīmaļa, raibaļa

Baltmugurite?

Veenadas spalvas krāsas govīs, acim redzot, ir bijušas vispār retaki sastopamas, mazāk eeecenitas, jo par tām daiņās ir retaki kas sacīts. Viņas tomēr ir bijušas un proti: melnas, baltas dūmas (brūnas), duli-melnas un zilas. Bez raibām ir dažuveet, minetas arī sirmas govīs.

Par eksterjeru tāļāk ir maz aizrādijumu sastopams. Daži aizrādijumi ir, ka leellopeem ir bijuši prāvi ragi. To atrodam jau agrāk citētā daiņā 29179: „Melna govs, plati ragi“. Tas pats arī aprādīts daiņā 16453:

Man māmiņa govi deva,

Leelu, leelu, platu, platu,

Kūti ragi tai nelida

Dārzā rūmes tai nebija.

Bet reizā ar to, abās pēdejās daiņās ir aprādīts govu leelais augums. No tam ir vērojams, ka pee senajeem latveešeem bijuse

teeksme izaudzet ne vis sīka, bet leela auguma lopus. Tas vēdams sakarā ar to, ka leellopus tureja neveen peenam veen, bet ari darbam. Vareja ari būt, ka tureja divus šķirtus tipus: peena un darba lopus.

Darbam leetoja vēršus, kuņus ari atsevišķi tureja un ganija. To aprāda daiņa 28940:

Ķīzi, ķīzi, saimeneece
Bullī auzas noēduši,
Kam nedevi bullišeem
Svētu rītu ābuliņu?

Kā vērši ir audzināti plašakos apmēros, neka tas būtu bijis vajadzīgs govu apvaisļošanai, redzams ari no tam, ka pee mantas dališanas, kad mātes meita gāja „tautiņās“, dalija i govīs, i vēršus, i kumeliņus. To aprāda daiņa 16463:

Palīdzat bāleliņi
Man aizeet tautiņās,
Dodeet man govīs, vēršus,
Dodeet bērus kumeliņus.

ka ari daiņa 13595, 38:

Trīs sidraba upes tek
Caur bāliņa pagalmiņu.
Veenā dzēra melni vērši
Otrā brūni kumeliņi.

Ka vērši patesi leetoti darbam, to teeši aprāda daiņa 6898:

Tikušam dēliņam
Vērsis vilka vezumiņu;
Kaut kādam netikļam
Nevelk bēris kumeliņis.

To pašu aprāda ari daiņa 7335.

Man bij daudz kamolišu
Peeču vēršu vezumiņš;
Kaut man sava audejiņa
Būtu peeci audekliņi.

Ka vērši leetoti ari pee lauku darba, tas redzams no daiņas 28962:

Vērsi, vērsi, bulli, bulli
Kam tu mani kaitināji?
Jūgš' es tevīm kļava loku,
Dzišu gaļu birzumiņu.

Daiņa 1177:

Laime, laime tam dēlam,
Kas peedzima saulītē,
Bauro vērši tam aņot,
Zveedz kumeļi ecejot.

Pāris veetās daiņās ir arī aprādījumi par Vāczemes un Leišu govīm, kas norāda, ka mūsu senči nākuši sakarā ar šo kaimiņu zemju lopeem.

Daiņa 28976:

Bulli, bulli, vērsi, vērsi,
Kur tu savus ragus liki?
Kam tu gāji baditees
Ar Vāczemes gosniņām.

No tam vērojams, ka Vāczemes govīs bijušas sevišķi leela auguma, nevis peena, bet darba lopu sugas.

Daiņa 29183:

Ēdeet manas Leišu govīs
Aiz Daugavas ābulā;
Leišu meita pakaļ nāca
Zižu valgi rociņā.

Vasarā govīs ir **ganitas** izdegās,

Daiņa 29239:

Pinu vīzes, aunu kājas,
Dzenu govīs izdegā,
Izdegā zaļa zāle,
Zelta rasa galiņā.

ličos. Daiņa 29313:

Dziš māmiņa, licī govīs,
Licī laba ganišana:
Govīs ēda liča zāli,
Pate sēdu kalniņā.

Kur purvaiņi zemes gabali bijuši, tur govīs arī ganitas.

Daiņa 28992:

Ēdeet govīs purva zāli,
Lai stāv lauka āboliņš,
Lai stāv lauka āboliņš
Bērajam kumeļam.

Tā tad kumeļam ir taupītas labākās ganības, labaka barība Bet tautas māmiņa tomēr saprot, ka ar šādu barību veen ilgi

nevarēs iztikt, ja viņa no govš gribēs panākt to, ka „kad pār-
nāksi sētiņāi, Pildi pillu slauktuviti“ un tamdēļ saka (daiņa 28993)

Edeet govš purva zāli,

Līdz pavilnis nozeedēs.

Kad pavilnis nozeedēs

Tad laidišu ābulā.

Ganītaji to it labi saprot, ka govš ganot ābulā ir sagaidami
labaki panākumi. Tamdēļ arī māšiņa, kas savu brāli mīlo, saka
(daiņa 28975):

Brāļa govš neganiju

Sausajā dzedzedē;

Ābulā paganiju,

Avotā padzirdiju.

Variantos sacīts: pļavas malā, druvas malā.

Ābuliņā laiž govš ganīt tikai ar uzmanību, vairak uz īsu laiku,
jo tas jataupa zirgeem. Tas pats eevērots arī z e e m ā pee lopu
ēdinašanas.

Daiņa 28624:

Es sametu seena kaudzi

Pus smildziņu, pus ābolu.

Smildziņ devu govei ēst,

Āboliņu kumeļam.

Pee lopu ēdinašanas ir eevērota vaislas buļļa spēcīgaka ēdina-
šana, ar seenu (govim alaž doti arī salmi) daiņa 28947:

Meitas govš baņodamas

Buļļam seenu pametat;

Ja tam seena nedosat,

Paliks govš ālavicas.

Zeemā govš ēdinot, ir viņām pasneegta arī spēka barība —
milti dzēreenā, kas redzams no daiņas 16462:

Manu govi, bāleliņi,

Ar milteem padzirdeet;

Deevs zin, dos sveša māte

Ar salmeem pabaņot.

Govš zeemā ir turetas kūti saitēs peeseetas, kā to jau agrak
aprādiju. Tā ka daiņās ir aprādīts, ka zināmām govim ir sava
noteikta veeta kūti eerādita, tad ar to, kā peeņemams, stāveja
sakarā noteikta ēdamā pasneegšana, notika savā ziņā īpatneja
ēdinašana.

Atzīmejama ir tīriba, kādu slaucejas eeturejušas pee slaukšanas. Peenu izkāsa caur kāstuvi un kāstuvi pakāra tīrā veetā. Daiņa 29189:

Sudrabiņa vadzi dzinu

Laidariša dibenā;

Tur pakāra miļā Māra

Savu peena kāstuviti.

Jaaizrāda, ka teļeem ir bijuši atsevišķi eekārtoti laidari, kuņi apstādīti ar lapu kokeem: ošēem, ozoleem, lai teļus aizsargatu no „skaugū acim“.

Daiņa 29203:

Augat oši, ozoliņi

Ap telišu laidariņu.

Lai neredz skaugū acis

Cik telišu laidarā.

Tas stāv labā saskaņā ar to, ka jaunlopi ir atsevišķi turetī un ganīti, par ko jau agrak aizrādīju.

Nobeidzot apskatu par leellopeem vēl jaaizrāda, ka pee senajiem latveešiem ir bijuse tāda kārtība, — tas pats, kas arī tagad —, ka leellopu kopšana, audzešana ir bijuse saimneces pārziņā. Noteiceja par govīm ir bijuse viņa, tamdēļ arī senai latveetei peekrīt tas gods un slava, ka toreiz bijuse leellopu turešana uz tik augstas attīstības pakāpes. Nama tēva rokās ir bijuse zirgu turešana un kopšana. Tas redzams no vairakām daiņām. Aizrādīšu šē tikai uz veenu daiņu 16479:

Tēvam biju peeguļneece,

Mātei govu ganitaja;

Tēvs man deva sirmu zirgu

Māte govi raibaļiņu.

Zirgkopība. Kā beidzamais jautajums pee senču lopkopības stāvokļa aplūkošanas atleek zirgkopība. Eepazīstotees ar mūsu daiņu bagato krājumu, uzkrīt leelais daiņu daudzums, kuņās ir ruņa par „kumeliņu“. Pee tam nav jasaprot, itkā šē būtu ruņa par kumeļu, bet te ir ruņa par peeaugušu zirgu. Vārds „zirgs“ ir samērā reti sastopams. Daiņu izdevumos, IV. sējumā, kur izdevejs ir šķīrojis daiņas par zem-, lopkopību un pēc citas peederības, atrodam 663 atsevišķas, patstāvīgas daiņas, kuņām daudzām ir vairak variantu, dažu labu reizi pat leels vairums; bez tam arī pārejos sējumos ir stipri daudz daiņu atrodams, kuņās ir

ruņa par kumeliņu. Ta tad viss kopdaudzums daiņu par kumeliņu eet dažos tūkstošos. Nav otra tāda dzīvneeka ka kumeliņš, par kuņu būtu tikdaudz aprādīts mūsu tautas dzeesmās. Kaut kas līdzīgs iz augu valsts ir — āboliņš, kuņš ari beeži minets tautas dzeesmās, ka to jau aprādiju.

Zirgkopība pee senajeem latveešeeem nav bijuse tik plašos apmēros peekopta, ka leellopu turešana, t. i. daiņās nav aizrādījumu par plašeeem zirgu ganampulkeem, kas ari veegli saprotams, jo zirgu tee audzinaja tikdaudz, cik vajadzeja pa galvenai teesai zemes apstrādašanai, kampretim leellopi bij vajadzīgi teešu pārtikas produktu ražībai. Bet mēs daritu aplami, ja domatu, ka mūsu senči būtu zirgu audzinašanu uzlūkojuši par nesvarīgu. Taisni otradi: viņi tai peegreezuši sevišķu eevēribu, izrādījuši dziļu izpratni audzešanā, leelu milestību zirgu audzinašanā un kopšanā. Tautas dēlu lepnums ir bijis viņa kumeliņš, viņš to ir turejis augstakā vērtē neka zeltu, vaj pat līgavu. To aprāda sekošas daiņas. Daiņa 29998:

Tik kungeem zelta nauda,

Tik akmeņu istabiņa,

Tik maņam bāliņam

Tēva bēri kumeliņi.

Daiņa 29984:

Tēvs man deva pulka naudas

Lai es pirku (ņēmu) līgaviņu,

Es nepirku (neņēmu) līgaviņu

Er nopirku kumeliņu.

Es nopirku kumeliņu

Ka ūdeņa burzguliti.

Kad es kāpu mugurā,

Kā ūdens ligojas.

Pēdejaais aprādījums, ka tēva dēlam labaki paticees eegādatees sev kumeliņu par saņemto naudu, neka to izleetot līgaviņas eegūšanai, atgādina stepes dēlus, kuņi savu kumeļu uzlūko par savu dārgako mantu, dārgaku nekā savu seevu. Ka jaunais tautas dēls turejis miļaku savu audzinatu kumeļu, kad tam tas jaatstāj, kaņā aizejot, vēl neeejāts, neka savu līgavu, kuņu jaatstāj, — tas vairak kārt daiņās aprādīts.

Ka tauteeši savus kumeļus pateesi miļojuši, to aprāda daudz daiņa. Aizrādišu uz sekošām. Daiņa 31324, 2:

Lai peedošu, kam peedošu
Vācešam nepeedošu:
Vāceets (kundziņš) manu kumeliņu
Uz akmeņa (dāldeņa) dancināja,
Kumeļam sveedri lija
Man birst gaužas asariņas
Ņemu zīda pasegliņu
Slauku sveedrus kumeļam,
Ņemu zīda nezdauciņu
Slauku gaudas asariņas.

Vaj atkal daiņa 29964:

Sneegi, vēji putināja
Ap to manu kumeliņu
Vilku svārkus no muguras
Sedzu savu kumeliņu.

To pašu redzam arī no daiņas 29744, kuņā aprādīts, ka tauteetim kumeliņš noslēcis Gaujā; tas pakāris kārklos eemauktus un saka: „Trīs gadiņi noraudaju, Eemauktiņos lūkodams.“ Pee citām tautām līdzīgas mīlestības uz savu zirgu gan neatradisim.

Ar šo stāv jaukā saskaņā tauteešu leelā rūpība pee savu kumeliņu kopšanas un ēdināšanas. Viņi cēlušees nakti, agros ritos un gājuši savus kumeliņus ēdinat, cēlušees agraki nekā kūleji un maleji. Daiņa 29796:

Kūlejiņi, malejiņi
Tee gaidija gaiļu laiku,
Kumeliņu baņotaji
Gaiļu laiku negaidija

Pee tam uzlūkoja, ka kumeļš pašam saimneekam. viņa ipašneekam jaēdina, bet to nevar uzticetees kalpeem, jo „kalpi vila kumeliņus, Sakās auzas eebēruši, Eebeņ auzu pelaviņas“ (daiņa 31113). Lai pee tādas kārtības peeradinatu, tad tēvs arī saveem dēleneem („puiseneem“) eesējis pa pūram auzu, lai tee paši auzas novāktu un ēdinatu savu kumeliņu. Daiņa 31106:

Puikas, mani puiseniņi,
Es puikām saimeneeks.
Es saveem puiseneem
Pa pūram auzu sēju,
Lai tee plāva, lai tee kūla,
Lai baņoja kumeliņus.

Māte pee tam nosaka „Lai baŗoja kumeliņus, Lai jāŗ seevas lūkotees“.

Ši senu senā paraŗa, ka saimneeks pats kopis savus zirģus, ari sastopama lĩdz pēdeŗam laikam pee mūŗu lauksaimneekem. Auzas jau katrs kārtĩgaks lauksaimneeks zirģeem arveenu deva pats, neatstādams to savu puŗŗu ziņā. Tautas dzeesmāŗ ari cildina tos dēlus, kas paŗŗi baŗo savus kumeliņus. Daiŗa 29903:

Puŗko māte to dēliņŗ

Kas baŗo kumeliņŗ;

Pats tas būs puŗkots vĩŗ,

Baŗots viņŗ kumeliņŗ.

Vairakkārt ir daiŗnāŗ aprārdĩts, ka kumeliņam ir dotas tĩras, vētitas, pat sijatas auzas; bet ir ari aprārdĩjumi, ka tam kumeŗam, kuŗŗ bij mazak eemĩlots, tika dotas ari auzu pelaviņas (vaj sēnaliņas). Daŗreiz ir bijuŗŗi tautas dēlu kumeliņŗi tiktāl izlũtinati, ka negrib ēst auzas, ja tās nav vētitas un pat sijatas. Tas peem. redzams no daiŗnās 29632:

Bēŗĩts manis kumeliņŗ

Neēd auzu nesijatu,

Neēd auzu nesijatu,

Nedzeŗ purva ūdentiņŗ;

Tam vajag tĩru auzu,

Tĩŗ avota ūdentiņŗ.

Radneecĩgā daiŗnā (29633) ir sacĩts: „neēd auzu nevētitu“.

Bez auzām nepārŗrādatā veidā, ir ēdinatas ari auzas samaltas, kā milti; kauŗu gan par to ir daiŗnāŗ atteecĩgi maz aizrārdĩts.

Pāŗejā barība kumeŗam ir bijuse galvenām kārtām āboliņŗ (ar aprārdĩjumu ka miglā, vaj saulē pļauts). Beeŗŗi ir ruņŗa par kumeŗu barību: „Tĩras auzas silitē, Ābuliņŗŗ redelēs“. Par lĩŗa seenu aprārdĩjumu ir visai maz. Ari tagadnē mēs pee leelā vairuma lauksaimneeku sastopam eeskatu, ka zirģam jadod ābuliņŗ, govij un aitai seens. Ta tad tas pats eeskats bijis ari pee senajeem lauksaimneekem.

Lai gan parasti tauteets pats savu kumeliņŗ arveenu ēdināja, bet ir ari gadĩjumi, ka to izdara ari tauteeŗa lĩgava, kuŗŗ sava lĩgaviņŗa kumeŗu gāŗjuse ēdinat. Daiŗa 29945:

Zirģu stalli uztaisĩju

Maltuvĩtes pakaŗā;

Malt eedama lĩgaviņŗa

Baŗo manu kumeliņŗ.

Līdzīgu daiņu, kur ir ruņa par to pašu, t. i. bāliņa kumeliņu māsiņa pabažo, ir vairak.

Ari uz darba ir lūkojušees un pēc ta pasneeguši baribu. Kā jau agrak (pee laukkopības apskata) aprādiju, senči ir aršanu uzlūkojuši ka svarīgu darbu, kuņam vajadzīgi ir spēcīgi, labi tureti zirgi. Par spēcigakeem, labakeem senči ir uzlūkojuši sirmos zirgus, kuņi tad bij tee istee aņamee zirgi. Šeem ari pasneedza labaku baribu — tīras auzas. Daiņa 29947:

Sirmee zirgi man aņami,

Pelekee ecejami;

Sirmeem devu tīras auzas

Pelekeem pelutiņas.

Itin dabīgi, ka pee tādas rūpīgas kopšanas, zirgi bij labi no-
baŗoti, apaļi.

Daiņa 29594:

Apaļš manis kumeliņis

Ka ūdens burbulitis

Stāvu lēca, nozveedzas

Pee kundziņa nama doru.

Lai kumeliņš nebūtu padots zeemas aukstuma kaitīgam eespai-
dam, tad viņa īpašneeks tam darināja ozola vaj oša stalli, kuņš
ir bijis rūpīgi, glīti būvets. Daiņa 29735:

Es savami kumeļami

Ozoliņa stalli taisu,

Dzelzu duris, vaņa grīda

Sudrabiņa redelites.

Šai daiņai ir vairak variantu, kuņās ir ruņa par „glāžu (stikla)
durvim“, „vaņa eņģēm“, „zelta durvim“, „vaņa sili“, „zelta sili“. Protams tas nav jasaprot burtiski, ka teešam būtu mineto dārgo metalu grīda, sile, redeles, eņģes, — bet tas tik norāda, ka stal-
lis bijis glīti, rūpīgi būvets, kam vajadzēja būt saskaņā ar to rūpību, kādu vispār tauteeši peegreeza pee savu kumeļu uzturē-
šanas un kopšanas.

Kumeliņi ir tikuši kalti, par ko atrodam daudz aprādijumu
daiņās. Peemēram daiņa 29701:

Es apkalu sav' kumeļu

Divjadeem pakaveem:

Preekšā liku stangu dzelzi,

Pakaļā tēraudiņu.

Visvairak ir aprādīts par tēraudiņa pakaveem. Peem. daiņa 29697:

Es apkalu kumeliņu
Tēraudiņa pakaveem;
Pee akmeņa guni šķīla,
Ledu lauza Daugavā.

Tērauda pakavus tamdēļ kaluši, lai pa tumsu jājot tee šķiltu uguni. Daiņa 29698:

Es apkalu kumeliņu
Tēraudiņa pakaveem;
Tas bij labs tumsā jāt,
Gaišu šķīla uguntiņu.

Šai daiņai vairak variantu. Ar šādu kumeļu bijis labi jāt pa tumsu tik ilgi, kamēr „uzlēca mēnestiņš“.

Bez tam ir aprādījumi arī par sudraba pakaveem, no „veecem dāldeņem“ (daiņas 29692 un 29695). Par sudraba pakaveem tas pats sacīts, kā par tērauda: viņi devuši gaismu tumšā naktī.

Savu kumeliņu preekš izjāšanas ir izpuškojuši jaunee puiši, veenalga vaj tee bijuši tautu (saimneeku) dēli, vaj puiši bande-neeki, — ar „siksniņām, sprādzitēm“; daiņa 29940:

Siksniņām, sprādzitēm
Jauna puiša kumeliņš;
Kad noņēma līgaviņu
Ne siksniņu, ne sprādzišu.

un „pilna mute siku dzelžu“; daiņā 29686:

Eeraudzijse (-jis) veen pazine
Jauna puiša kumeliņu:
Pilna mute siku dzelžu,
Tek galviņu grozidams.

Līgaviņa arī auduse „zvaižņū deķi“, ar kuŗu līgavainis ap-
puško savu kumeliņu, Jaunee puiši pat kaunejušees meitām rā-
ditees ar savu kumeļu, ja kumeļam nav eemauktu un pašem
peeši pee zābakeem. Daiņa 29675:

Dod, Deeviņ, miglas rītu,
Meitu ceemu pārjājot:
Ne man peešu pee zābaku,
Ne eemauktu kumeļam.

Kaŗā jājot tautas dēli sevišķi puškojas ar pušķeem pee cepures,
pee zābakeem peeši, bet kumeliņš aplāts ar „zvaižņū deķi“,
„zelta segleem“ un „sudrabiņa eemaukteem“ galvā.

Tauteeši savus kumeļus ir arī kārtīgi tīrijuši. Pat peeguļā nav laiduši nesukatu savu kumeļu.

Daiņa 30160:

Nosukatu, apdeķotu
Bēri laidu peeguļā,
Lai lūkoja ceema meitas
Bandeneeka kumeliņu.

To tamdēļ darija, lai neēstu odi. Daiņa 29725:

Es peesēju kumeliņu
Apakš zaļa ozoliņa,
Apdeķoju zīda deķi
Līdz pat kāju galiņam,
Lai neēda odi, mušas
Mana bēra kumeliņa.

Pastrīpojama ir tīribas mīlestība, kādu izrāda tautas dēli pee savu kumeļu turesšanas; par to jauku leecibu dod daiņa 29797:

Kumeļam baltas kājas,
Negribeja dubļus brist:
Breeni dubļus, kumeliņi,
Es tev kājas nomazgašu:
Metu ortu Daugavā,
Mazgaj' kājas kumeļam.

Atteecībā uz zirgu daudzumu, kāds bijis sastopams pee mūsu senajiem lauksaimneekiem, ir vairāki aizrādījumi par peceem zirgeem. Peem. daiņa 29885:

Peeci bēri kumeliņi
Aplokā spēlejās
Prūšu kungi man vaicaja,
Kam tee tādi peederot;
Ne šādam, ne tādam
Man pašam peedereja.

Ari seši zirgi; daiņa 29886, 2:

Seši zirgi auzas ēda
Uz peleka mēteliša
Visi seši peedereja
Vecajam bāliņam.

Ir arī ruņa par deviņiem kumeliņiem. Daiņa 29613:

Man deviņi kumeliņi
Trīs es aru, trīs eceju
Trīs lidza atteceja.

No šeeem aprādijumeem redzams, ka pee senajeem lauksaim-
neekem bijuse zirgu bagatiba, kas pee attīstītas laukkopības bij
nepeceesams.

Zirgu audzešānā senčeeem bijuši labi panākumi; viņi šajā
ziņā pārspējuši savus kungus. Daiņa 32196:

Veenu veetu kungi jāja
Ar maneem bāliņeeem.
Labs zirdziņš kungam bija
Vēl labaks bāliņam.

Vairakkārt ir daiņās aprādīts, ka tautas dēleem nav bijis slik-
taks kumeliņš, neka bajaram. Par labi uzaudzinateem senču ku-
meļeeem ir „Prūšu kungi“ brīnejušees, kas norāda uz to, ka viņu
kumeliņi ir bijuši pāraki, neka pašeeem bija.

Sevišku eevēribu pelna mūsu senču pareizee eeskati par zirgu
audzešanas pamata nosacijumeem. Tas redzams no daiņas 29868:

Neveenam tādi zirgi,
Kā manam bāliņam:
Breeža spalvu, lāča spēku
Vanadzīņa veeglumiņu.

Mums ir jaatzīst, ka tee ir klasiski vārdi par zirgu audzešanas
uzdevumeem un mērķeeem. Skaistaki un zīmīgaki to nemaz nevar
izsacīt. Modernajās zirgu audzetavās varetu to par savu devizi
ņemt.

„Lāča spēku“ zirgā mūsu senči tamdēļ ceenija, ka zirgs viņeeem
bij vajadzīgs ražīgam darbam druvā, kā ari vezumu vilkšanai. Ir
braukuši ari peļņās, vaj veduši savus ražojumus uz pilsētu.

Daiņa 29625:

Bērit manu kumeliņi,
Naudai tevi neizdošu,
Pats tu man naudu pelni
Ar savām kājiņām.

Pee tam nav žēlojuši ceļā kumeliņu labi paēdinat.

Daiņa 29986:

Tec, bēriti, nebēdaji
Es maksašu tecejumu:
Par jūdžiti seeku auzu,
Par duj' jūdži puspūriti.

Braukuši ir ar vezmeem uz Rīgu. Ir aprādīts ari, ka braukuši

uz Reveli (dainas 31833 un 31840). Minets arī ir vezumu leelums
Daiņa 31837:

Trīs birkavi peeci podi,
Tas ir vīra vezumiņš:
Trīs birkavi namneekam,
Peeci podi saimneekam.

Blakus spēkam kumeliņam vajadzeja arī „vanadziņa veeglu-
miņa“, jo tauteets beeži leeto viņu izjāšanai vaj nu pa laukeem,
vaj ligaviņu lūkotees, vaj uz kaŗu jājot. Pee tam viņš salidzinats
ar vanadziņu. Peemēram:

Laukā laidu kumeliņu
Ka peleku vanadziņu,
Pārskrēj manis kumeliņis
Sneega pītes mētadams.

Vaj atkal:

Pirc man, tēvis, sirmu zirgu,
Pirc peleku mēteliti,
Lai es varu miglas ritu
Lidz vanagu lidināt.

No kumeliņa prasija veeglu gaitu. Daiņa 29807:

Kumeliņi, kumeliņi,
Tu man goda devejiņš:
Kur stāveja jaunas meitas,
Tur teceji dancodams.

Bet kājām pee tam jabūt stiprām. Daiņa 29799 ar visai daudz
varianteem:

Kumeliņi baltsariti,
Tu man kaunu padariji:
Tev kājiņa paslideja,
Man nokrita cepurite.

Kumeliņa audzinatajs uzskata to par savu kaunu, ja kume-
liņam kāja paslidejuse, bet par savu godu, ja tas tecejis danco-
dams, „kur stāveja jaunas meitas“. No kumeliņa prasija „lokanas
kājiņas“. Daiņa 29657:

Brūnits mans kumeliņš
Lokanām kājiņām,
Uz šķiliņu riņķi greezu,
Uz dālderu dancināju.

Ka blakus „lāča spēkam“ un „vanadziņa veeglumiņam“ agrak minētajā daiņā (29868) cildinata „breeža spalva“, — vedams sakarā ar to, ka pee senajeem latveešeem bijuši sevišķi ceenā sirmas spalvas zirgi. Šādeem deva tīras auzas (citeem — peleka jeem — deva alaž auzu sēnaliņas). Daiņa 29620:

Baņoj' sirmi, baņoj' bēri,

Abi tēva kumeliņi.

Ar sirmiti Rīgā braucu,

Ar bēriti pavadiju.

Sirmam devu tīras auzas

Bēram auzu pelaviņas.

Aršanai, kā svarigakajam zemes darbam, leetoja sirmos zirgus. Kaņā jājamais zirgs bij parasti sirmas spalvas. Daiņa 32046.

Es eejāju tai pulkā,

Viseem sirmi kumeliņi.

Bez tam ir gan aprādijumi, ka jāz uz kaņu ari ar bēreem kume jeem.

No vairak daiņām ir vērojams, ka kumeliņš ir beeži veen uzlūkots pa galvenai teesai vairak kā jājamais, ne braucamais zirgs. Tautas dēls, kad tam jadodas kaņā, žēlojas, ka paleek viņa kumeliņš mājā kā uzauzets, bet vēl neeejāts, retaki minets: neeebraukts. Pee tam jaunais kaņeivis vispirms parasti peemin par savu kumeļu, bet tad vēlāk nožēlo savu ligavu, kuņa jaatstāj mājā. Ta tad tam it ka leelakas rūpes par to, ka atstāj neeejātu kumeļu, nekā tas, ka jaatstāj mājā ligava. Tauteešam ir leela uzticiba uz savu kumeliņu, jo viņš saka uz savu māsiņu, uz kaņu aizjādams, ja es nepārnākšu dzīvs no kaņa atpakaļ, tad pārnāks mans kumeliņš. Parasti ari bāliņš nepārnāk vairs, bet kumeliņš arveenu, kauču ari pēc vairak gadeem.

Starp senču audzeteem zirgu tipeem ir sastopami divi: zemām un gaļām kājām. Ar zemām kājām ir bijuši sastopami sirmee un bēree. Tee ir leetoti ka kaņa zirgi. Daiņa 31942:

Bērit manis kumeliņis

Zemajām kājiņām,

Tev būs manas bruņas nest,

Manu smuidru augumiņu.

Bet šee zemajām kājām zirgi, cik vērojams, ir bijuši vispār mazak eeceeniti, jo peem. ligaviņa ir raudajuse, jādama bēriti ar zemajām kājām caur dziļaku upi. Par to, ka tauteetes ir jājušas,

ir vairaki aizrādījumi daiņās*). Neleela augumiņa kumeliņš ir par kaunu bijis preekš jājeja.

Daiņa 29590:

Vai, manu leelu kaunu,
Mazu manu kumeliņu!
Paši mani zābaciņi
Pa dubļeem vazajās.

Tampretim gažām kājām kumeļš ir bijis vairak ceņņā. Daiņa 29628, 3:

No Deeviņa izlūdzos
Gaḗkājaiņu kumeliņu,
Visas upes bristin brida,
Caur Daugavu peldus laida.

Kā jau agrak aprādiju, pee senajeem latveešeem bij sevišķi eeceeniti zirgi ar sirmu spalvu. Ļoti beeži daiņās ir mineti sirmee kumeliņi. Retaki ir mineti baltas spalvas zirgi, bet tee ir tomēr bijuši ari labā ceņņā. Tautu meita saka savai māmiņai, lai dodot viņu tādām ligavainim, kuḗš brauc ar baltu zirgu, jo

Tu jau pate gan zinaji,
Slikts ar baltu nebraukaja (daiņa 9565).

Tājak ir sastopami bijuši bērri (ar dažādām nokrāsām: dumji, duli, dūkani, zili, bērri), brūni, melni, dzeltenī, sarkani, un peleki. No daiņām redzams, ka vismazak ceņņā ir bijuši pēdejee, t. i. pelekee. „Peleķitīm“ jeb „pelečam“ parasti nedeva tīru auzu, bet tikai auzu pelaviņas (vaj sēnaliņas).

Bez tam ir ari vairak aprādījumu par to, ka zirgi nav bijuši veenadas spalvas krāsas, bet ar dažādām eezīmēm. Peemēram

„Pupu zeedu“ mans zirdziņš (d. 29900)

Bērit manu „ripainiti“ (d. 29929, 1)

„Zeltitām lāsītēm“ (d. 29653, 2)

„Ābulaiņš“ kumeliņš (d. 29653, 4).

Acim redzoḗ, šādi zirgi ar atsevišķeem raibumeem ir bijuši īpaši eeceeniti; peem. tautas dēls saka:

*) To apleecina ari „rīmju kronikā“. Ziņojumā pāvestam ir sacīts, kā „latveešu seevas ērmoti izskatas un nesa savadas drēbes, tās jāḗ, ka viņu tēvi jāḗ“.

Daiņa 29849:

Metees, mans kumeliņ,
Pupu zeedu raibumā,
Nu es gribu šoruden
Meitu māti bildinat.

Daiņa 29586:

Ābolzeedu mans zirdziņš,
Jūras putu eemaviņi,
Kā sateeka jauni kungi,
Nosta ņēma cepurites.

Daiņa 16428:

Tēvam bēris kumeliņš
Sudrabiņa lāsītēm,
Visi tek skatitees
Tādu košu kumeliņu

Tāļak ir sastopami vairaki aprādījumi par atsevišķu spalvas krāsu atteecībā uz asti, saņem, kājām.

Zili sari, basas kājas (daiņa 29941)

Rakstītām krēpitēm (d. 29869)

Sudrabiņa krēpitēm (d. 29609)

Baltas kājas, sirmas krēpes (d. 29616); šās daiņas variantos minetas: baltas, melnas, sirmas krēpes (sari), sirma aste.

No visa ta, kas aprādīts par spalvas krāsu pee mūsu senču zirgeem, redzams, ka viņi pee zirgu audzešanas ir gan dažām spalvas krāsām, un eezimēm devuši zinamu preekšrocību, tās eevērojuši, bet to nav uzlūkojuši par to svarigako pee zirgu audzešanas, jo citadi mēs nesastaptum tikdaudz dažadu spalvas krāsu, ar dažādām nokrāsām un eezimēm. Kā galvenais bauslis ir bijis un palicis pee zirgu audzešanas „lāča spēks“, ar „vanadziņa veeglumiņu“. Līdzigu virzeenu zirgu audzešanā mēs sastopam pee zirgu audzešanas klasiķeem — angļeem, kuņu slavenais pilnasiņu zirgs ari sastopams dažādās spalvas krāsās.

Kas atteecas uz **kumeļu audzinašanu**, tad parasti tos trīs gadus „tureja stalli“, un ceturtajā gadā veda „kaldinat“ vaj „vedaļ laukā dancinat“, t. i. sāka peeradinat pee darba. Ir ari aprādīts (daiņa 13883), ka peeci gadi kumeļš audzinats stalli, bet tas uzlūkojams kā izņēmums, jo citā veetā tāda aizrādijuma neesmu atrad.

Kā pee tam kumeļš dabujis labi attistitees un eeguvis skaistu

āreju izskatu, redzams no tam, ka „kungi“ brīnejušees par skai-
sto kumeļu un vaicājuši, kur tauteets tādu ņēmis. Pee tam pēde-
jais par vaicatajeem pazobojees acidams: „Rigā pirku, naudu
devu, „Jelgavāi kaldināju“ (daiņa 30003).

Par kumeliņa **cenu** ir dažādi aprādījumi. Peem, daiņa 29753:

Irbit' guļa ceļmalā,
Baida manu kumeliņu.
Tu, irbite, nezinaji,
Ko maksaja kumeliņš:
Maksaj' manis kumeliņš
Divi simti peecdesmit;
Maksaj' pate braucejiņa
Divi zelta gabaliņi.

Variantā sacits:

Peeci simti dālderišu
Man maksaja kumeliņš.

Bet ir ari tads aprādījums (daiņā 30005).

Izdev' baltu dālderit',
Dabūj brūnu kumeliņ'.

Beidzot būtu jaaizrāda uz kādu savadu parādību, kuļa, ka re-
dzams, pee senčeem bij sastopama, proti viņi ir ēduši ari
zirgu gaļu. Tas redzams no daiņas 30133:

Ko darija peeguļneeki,
Līdz saulei guledami?
Nokavuši, apēduši
Triju gadu kumeliņu.

Variantos sacits: aizpērno, pērnajo kumeliņu.

To pašu apstiprina daiņa 28494:

Talka leela, talka maza
Talka mani patēreja:
Talkas dēļ es nokavu
Triju gadu melnu vērsi,
Triju gadu melnu vērsi,
Peecu gadu kumeliņu.
Plūcejeem vērsi došu
Cirtejeem kumeliņu.

Nobeidzot šo apskatu par mūsu senču lopkopības stāvokli,
varam nākt pee sekošiem gala slēgumeem:

1) Lopkopība vispār bijuse augsti attīstīta. Lopu audzešanā bij pareizi pamata principi — lopu ražības izkopšana.

2) Visleelākā vēriba bij peegreesta zirgkopībai. Galvenais virzeens bij izaudzet labu jājamo zirgu. Nebij peemirsts arī eaudzet spēku, lai zirgs noderetu arī smagajam, sevišķi lauku darbam. Pēc tam bij greesta vēriba arī uz skaistu ārejo veidu eaudzejot dažas ārejas, acīs krītošas spalvas krāsas eezīmes.

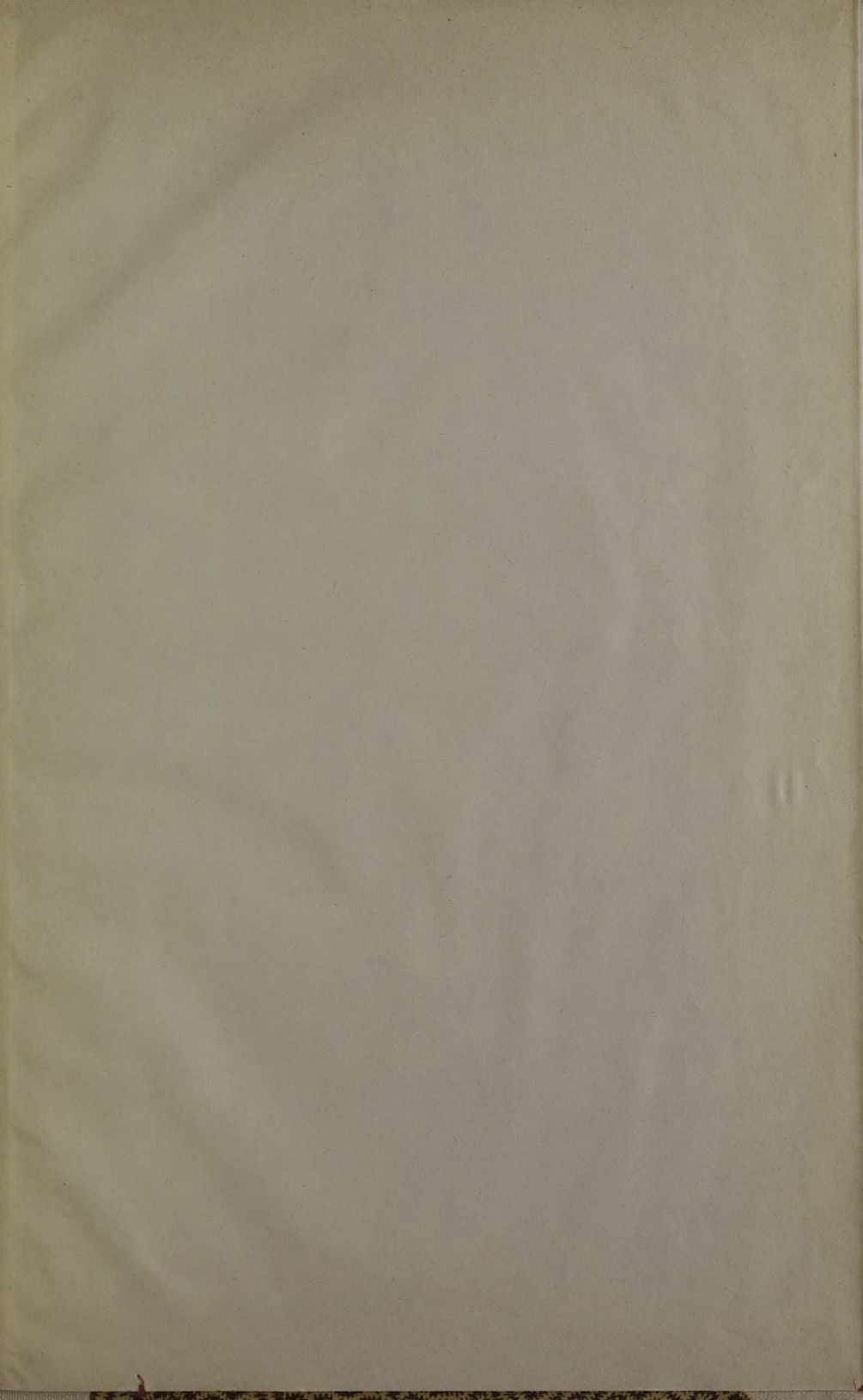
3) Plašos apmēros peekopa leellopu audzešanu. Govis audzeja peenam — ar eevērojamu peendeivību un tauku saturu. Vēršus audzeja arī darbam. Spalvas krāsa bij dažāda, bet pārsvarā raiba.

4) No sīkajiem mājas lopeem pēc daudzuma pārsvarā bij cūkas. Bet plaši izplatītas bij labas peena kazas (ar eevērojamu peendeivību) un labas vilnas aitas.

Saņemot visu attēlojumu kopā — par laukkopību un lopkopību — mums jānāk pee galejā slēguma: ka mūsu senču lauksaimniecība bijuse augstā attīstības stāvoklī. Tajos laikos, kad latvju zemē eebruca svešeneeki — vāceēši, tajā bij zeedoša lauksaimniecības kultura, kādu deezin vaj pee kādas citas tautas Eiropā vareja atrast. Apgalvojums, ka vāceēšiem eelaužotees latvju zemē, še būtu dzīvojuse kāda maz attīstīta, mežonēem līdzīga tauta, ir rupjš vēsturīgs viltojums. Deemžēl visa šī zeedošā lauksaimniecības kultura gāja pazušānā, kad mežonīgajiem eebucejiem idevās mūsu kulturelos senčus nomākt un teem uzlikt vērdzības važas.

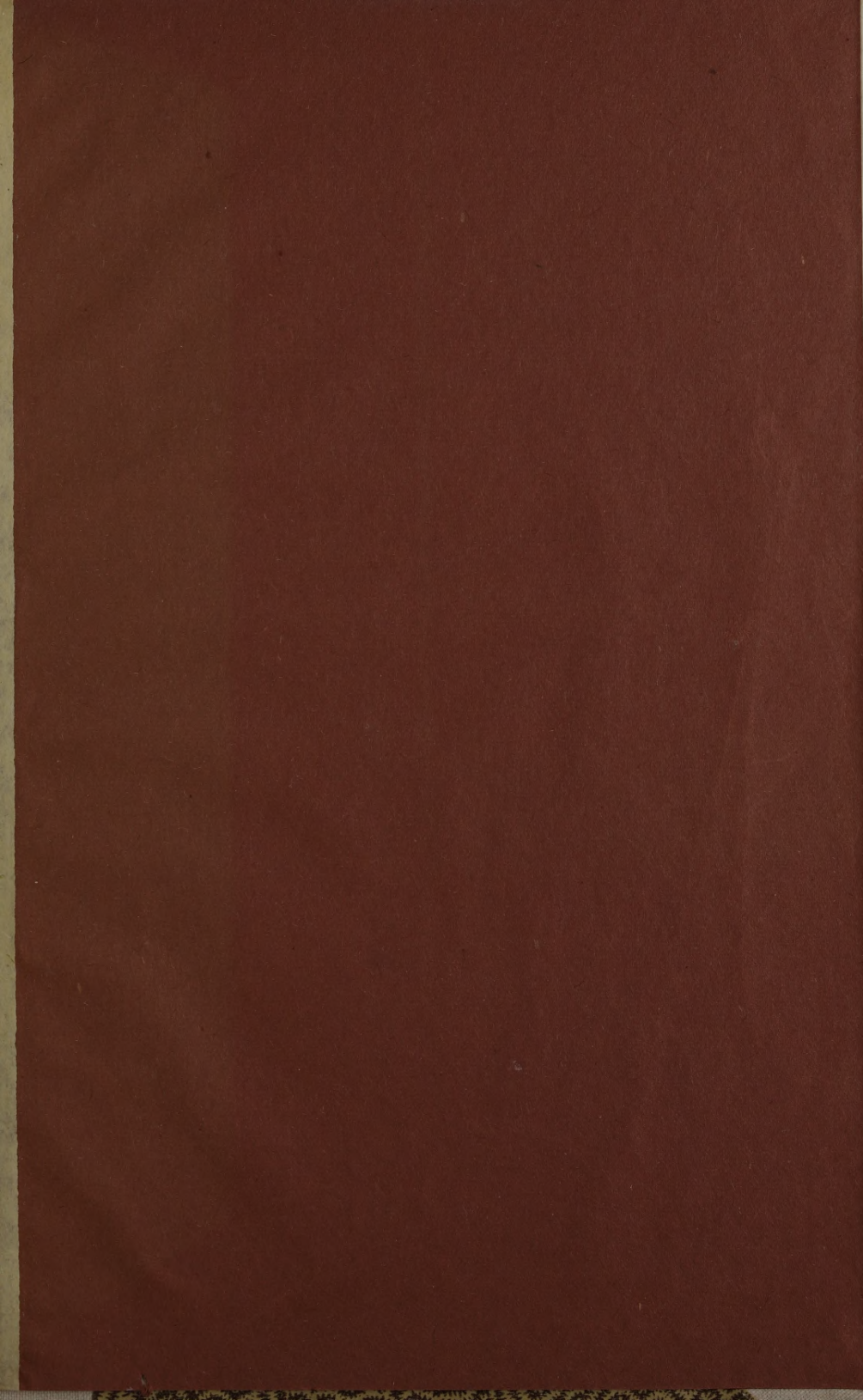

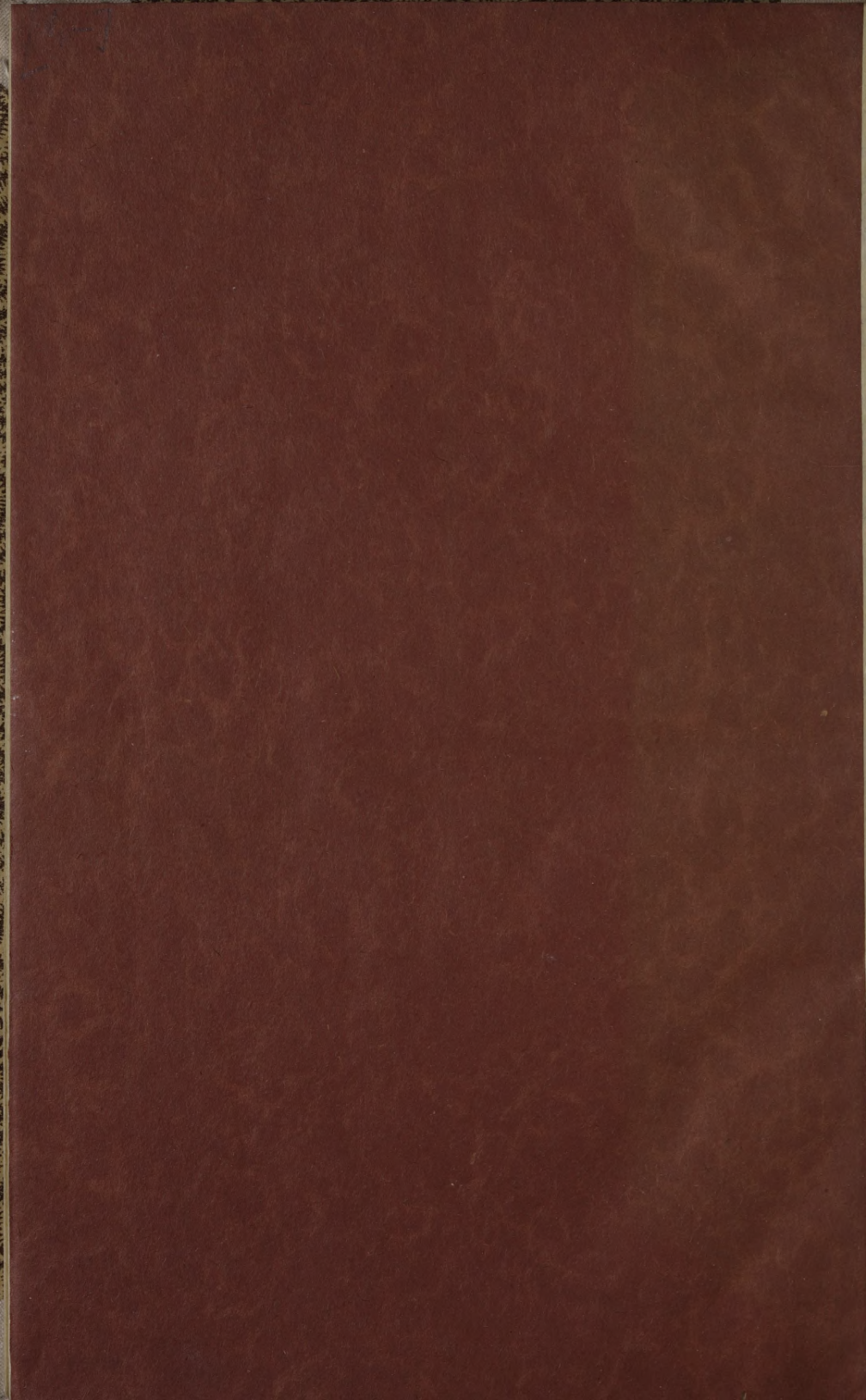

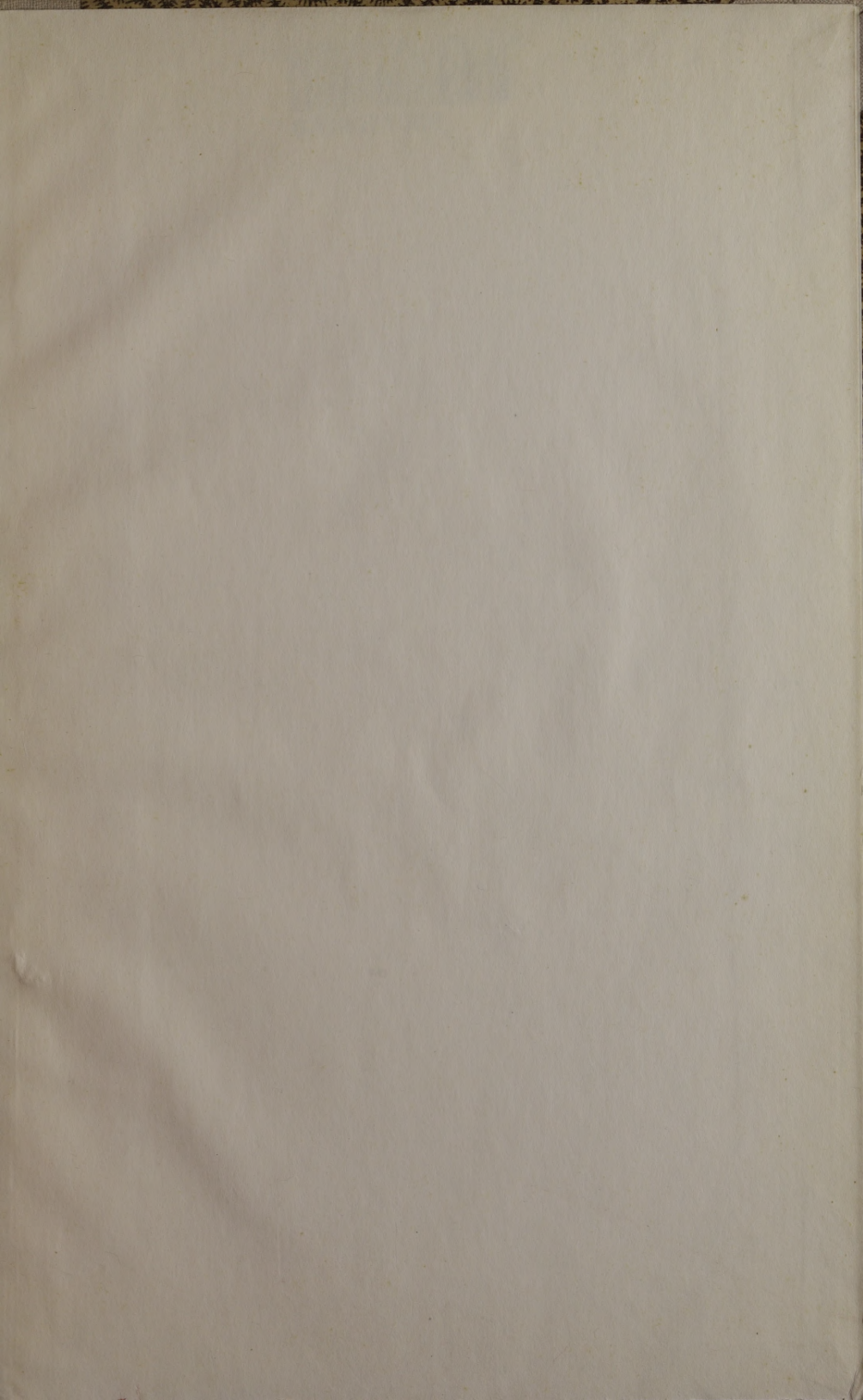

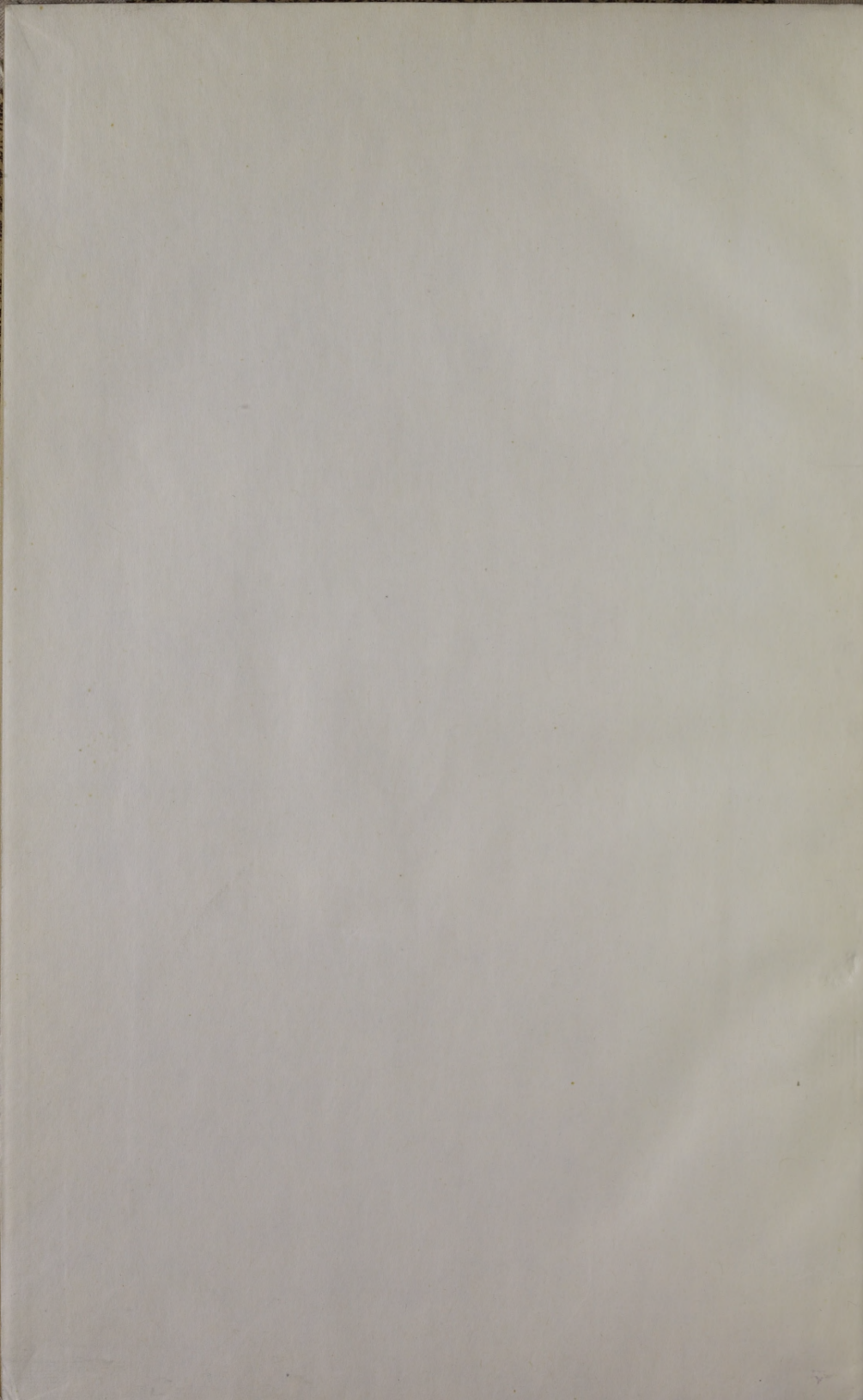

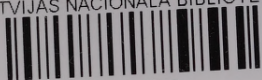

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309071082